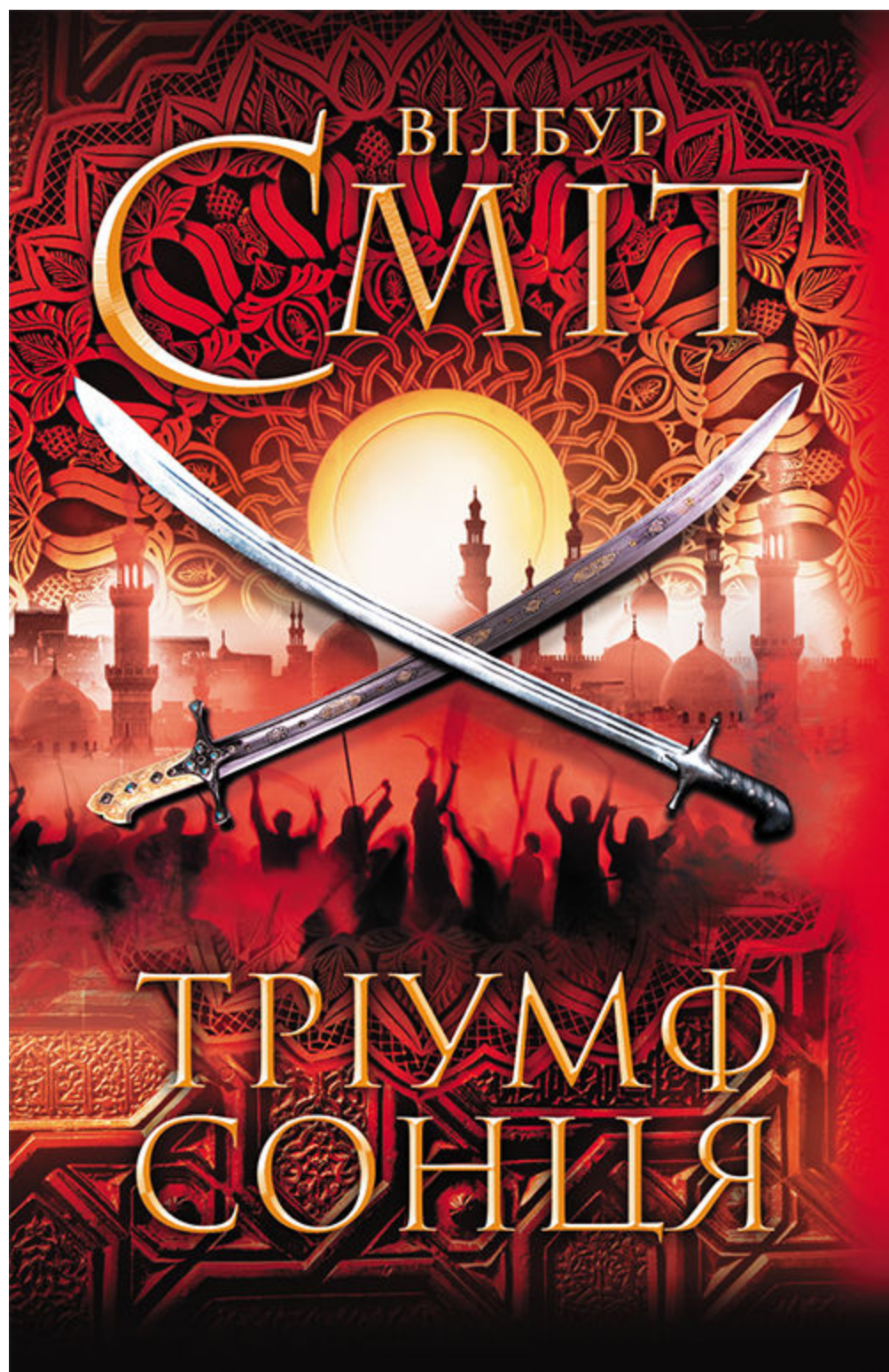

ВІЛБУР
СМІТ

ТРІУМФ
СОНЦЯ

WILBUR
SMITH
THE TRIUMPH
OF THE SUN

A NOVEL

ZAFFRE

ВІЛБУР
СМІТ
ТРИУМФ
СОНЦЯ

РОМАН

Переклад з англійської
Андрія Зорницького

ХАРКІВ 2021 КЛУБ
СІМЕЙНОГО
ДОЗВІЛЛЯ

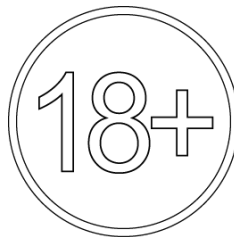

Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля»
2021

ISBN 978-617-12-8680-1 (epub)

Жодну з частин цього видання не можна копіювати або відтворювати в будь-якій формі без
письмового дозволу видавництва

Електронна версія зроблена за виданням:

Уперше опубліковано англійською мовою під назвою THE TRIUMPH OF THE SUN
видавництвом Macmillan

Українською мовою публікується з дозволу The Van Lear Agency and Bonnier Books UK

The moral rights of the author have been asserted

Перекладено за виданням: Smith W. The Triumph of the Sun : A Novel / Wilbur Smith. — London :
Zaffre, 2018. — 656 p.

Дизайнер обкладинки Іван Дубровський

Сміт В.

С50 Тріумф сонця : роман / Вілбур Сміт : пер. з англ. А. Зорницького. — Харків : Книжковий
Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2021. — 704 с.

ISBN 978-617-12-8451-7

ISBN 978-1-78576-700-5 (англ.)

Судан, кінець XIX століття. Лідер повстанців Магді оголошує джихад єгипетській владі та підданам Британської імперії. Місто Хартум опиняється в облозі. Удень і вночі барабани магдистів співають про смерть, яка чекає на кожного невірного. Тисячі невинних цивільних загнано в пастку. Магдисти от-от увірвуться в місто. Єдина надія на порятунок — чекати сил деблокади з півночі. У вирі жорстокості переплелися долі купки європейців — безстрашного генерала Чарльза Гордона, торговця-авантюриста Райдера Кортні, сміливої англійки Ребекки Бенбрук, офіцера-шибайголови Пенрода Беллентайна. Втрата коханих і зрадництво друзів, полон і рабство, любов до уворога й криваві сутички на жорнах історії — у цій гарячці так важко вижити! І не втратити найцінніше — людяність.

УДК 821.112.6

© Orion Mintaka (UK) Ltd, 2005, 2018

© DepositPhotos.com / sibrikov, baydavn, ZueRahman, ViktoriiaDyachenko, znm666, обкладинка, 2021

© Hemiro Ltd, видання українською мовою, 2021

© Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», переклад і художнє оформлення, 2021

*Цю книжку присвячено моїй дружині Мохінісо — найкращій із пригод,
що будь-коли траплялися зі мною*

Непогамовною віковічною спрагою палає земля, а в сталевій
блакиті неба навряд чи хоч хмаринка затьмарює безжальний
тріумф сонця.

Вінстон С. Черчилль Річкова війна. 1905

Ребекка сперлася ліктями на підвіконня широкого незаскленого вікна, і спека пустелі війнула їй у лице, неначе з плавильної печі. Здавалося, навіть ріка внизу парувала, немовби казан. У цьому місці вона була майже з милою завширшки, оскільки стояла пора, коли Ніл розливається. Силою течії по всій блискучій поверхні утворилися вири й водоверті. Білий Ніл став зеленим і тхнув гниллю боліт, через які протікав лише трішечки вище, — боліт, які тяглися територією завбільшки як Бельгія. Араби називали цю драговину Бахр-ель-Газаль, а британці нарекли її Суддом.

Торік, упродовж прохолодніших місяців, Ребекка плавала з батьком туди, де у верхів'ях із баговиння з'являється ріка. А далі річища та плеса Судду губилися в незвіданій трясовині, рясно вкритій плавучим килимом водоростей, що повсякчас переміщувався, ховаючи їх від очей будь-кого, крім наймайстерніших і найдосвідченіших лоцманів. Цей заболочений, малярійний світ уподобали крокодили з гіпопотамами, міриади дивних пташок, гарнесеньких упереміш із гротескними, й ситатунги — химерні антилопи-амфібії, які адаптувалися до життя у воді, з гвинтоподібними ріжками, кошлатими шубками та видовженими копитцями.

Ребекка повернула голову, і пасмо густого білявого волосся впало, накривши їй око. Вона змахнула його й глянула нижче за течією — туди, де зливалися дві величні ріки. Картина незмінно захоплювала дівчину, хоча та щодня споглядала її ось уже два довгих роки. По центру річища дрейфував гігантський пліт із водоростей, що відірвався від болотного покриву. Тож стромовина понесе його все далі, аж доки ген на півночі не розпорошить на бурхливих перекатах — порогах, які час від часу порушують гладінь нільського плину. Ребекка простежила поглядом за незграбним просуванням острівця, аж поки той не досягнув місця злиття двох Нілів.

Інший Ніл спускався зі сходу — прохолодний і чистий, наче гірський струмок, який його й породжував. Тепер, у пору розливу, оті блакитнуваті-сіруваті води забарвлював мул, який вимивало з гірських пасом Абіссинії. За таким кольором його й нарекли. Блакитний Ніл був трішки вужчий, ніж його близнюк, та все ж зміївся могутнім потоком. Ріки зливалися біля вершини суходільного трикутника, на якому

стояло «Місто слонового хобота». Саме це дослівно означала його назва — Хартум. Два Ніли змішувалися не одразу. Аж ген униз за течією, скільки сягало око Ребекки, вони струмували біч-о-біч у спільному ложі, зберігаючи кожен свій колір і неповторний характер, доки за двадцять миль¹ далі не налітали водночас на скелі біля входу в тіснину Шаблука й там не збовтувалися в нуртівному союзі.

— Ти мене зовсім не слухаєш, люба, — різко сказав її батько.

Ребекка, усміхнувшись, обернулася до нього обличчям.

— Вибач, тату, я відволіклася.

— Знаю, знаю. Нині час випробувань, — погодився він. — Але тобі треба сміливо глянути їм у вічі. Ти більше не дитина, Бекі.

— Воістину ні, — із запалом підтакнула донька: вона й не мала наміру скиглити, бо ніколи не скиглила. — Минулого тижня мені сповнилося сімнадцять. Мати в такому віці вийшла за тебе заміж.

— І ось тепер *ти* заступила її як господарка в моєму домі. — Від згадки про кохану дружину й страхітливу смерть, яку та прийняла, на його обличчі проступив страдницький вираз.

— Тату, любий, ти щойно сам заплутався в тенетах власних аргументів. — Вона розсміялася. — Якщо я та, ким виходжу за твоїми словами, то як ти можеш вимагати від мене, щоб я залишила тебе?

Девід Бенбрук, здавалося, спантеличився — а відтак забув своє горе й засміявся разом із нею. Красуня донька була така кмітлива, що він рідко міг опиратися їй. «Як же ти схожа на матір!» Ця фраза зазвичай знаменувала білий прапор беззастережної капітуляції, але цього разу той не здавався й сперечався далі. Ребекка знову обернулася до вікна — не те щоб ігноруючи батька, але слухаючи лиш упіввуха. Тепер, коли він нагадав їй про страшну небезпеку, що чигала на них, вона відчула в сонячному сплетінні крижані кігті тваринного жаху й глянула за ріку.

До її дальнього берега тулилася безладна забудова Омдурмана, тубільного міста, — крихітні з такої відстані глинобитні споруди того ж кольору, що й пустеля довкола, вони мерехтіли в мареві, завбільшки як лялькові. А все ж тривога ширилася від них не менш люта, ніж спека від сонця. Вдень і вночі не змовкали литаври — постійне нагадування про смертельну загрозу, що нависла над ними. Ребекка чула, як вони рокочуть із-за ріки, мовби серцебиття дракона. А ще виразно уявляла собі, як той сидить у центрі свого павутиння,

жадібно зиркаючи на інший бік вод, — фанатик із непогамовною жагою до людської крові. Скоро він зі своїми поплічниками прийде по них. Здригнувшись, вона знову зосередилася на батьковому голосі.

— Я, звісна річ, визнаю`, що ти успадкувала від матері її хоробрість і впертість, але подумай про двійняток, Бекі. Вони ж іще крихітки — і тепер ти їм за неньку.

— Про свій обов'язок перед ними я пам'ятаю щодня й щохвилини, — спалахнула дочка, а далі так само легко приборкала гнів і знов усміхнулася — тією усмішкою, яка завжди розтоплювала його серце. — Але думаю також і про тебе. — Вона пройшла по кімнаті й, зупинившись біля батькового стільця, поклала руку тому на плече. — Якщо ти, тату, поїдеш із нами, то й ми з дівчатками вирушимо.

— Бекі, я не можу. Мене тримає обов'язок. Я — генеральний консул Її Величності, якому доручено священну місію. Моє місце тут, у Хартумі.

— Тоді й моє, — навпростець відказала Ребекка й погладила того по голові. Його й досі густе волосся пружинило під її пальцями, хоч і було вже в ньому більше срібла, ніж смоли. Він був показним чоловіком, і дочка часто розчісувала йому шевелюру чи підстригала й завивала вуса — з не меншою гордістю, ніж колись її мати.

Батько зітхнув, збираючись із силами для подальших заперечень, але цієї миті крізь віконну пройму долинув верескливий хор пронизливих дитячих криків. Обоє заціпеніли. Вони впізнали голоси й були вражені в самісінькі серця. Ребекка кинулася до виходу, а Девід вискочив із-за письмового столу. А відтак гамір зачувся знову, і ті заспокоїлись: у ньому вгадувався не жах, а збудження.

— Вони в сторожовій вежі, — промовила дівчина.

— Їм туди не можна! — скрикнув батько.

— Їм багато куди не можна, — погодилася Ребекка, — але саме там їх здебільшого й удається знайти.

Вона здолала шлях до дверей і вийшла у вимощений кам'яними плитами коридор. У його дальньому кінці, всередині вежі, звивалися вгору гвинтові сходи. Підібравши спідниці, Ребекка прудко й упевнено збігла ними нагору, і батько рушив за нею, але дещо статечніше. Досягши балкону вежі, вона виступила на сліпуче сонце.

Двійнята витанцьовували в небезпечній близькості від низенького парасю. Дівчина схопила обох — кожною рукою по штучі — і відтягнула назад. А ще поглянула долі з висоти консульського палацу. Внизу простяглися дахи й мінарети Хартума. Обидва рукави Нілу видніли як на долоні — на багато миль в обох напрямках.

Сеффрон старалася витягти руку з хвату Ребекки.

— «Ібіс»! — репетувала дівчинка. — Дивися! «Ібіс» пливе!

Вища й смаглявіша із сестер, вона була неслухняна й норавлива, як хлопчик.

— «Безстрашний ібіс», — проспівала Ембер — тендітна білявочка із солодкозвучним голосом, який не зраджував її навіть від хвилювання. — То Райдер на «Безстрашному ібісі».

— Для тебе — «містер Райдер Кортні», — поправила її Ребекка. — Ніколи не називай дорослих просто на ім'я. І не змушуй мене знову нагадувати про це.

Але жодна із сестричок не взяла зауваження близько до серця. Усі троє нетерпляче вдивлялися в далеч Білого Нілу, де плив до них за течією симпатичний білий пароплав.

— Він наче зроблений із цукрової глазури, — промовила Ембер, яка успадкувала всю сімейну вроду — янгольське личко з кирпатеньким носиком і величезними блакитними оченятами.

— Ти кажеш це щоразу, коли він прибуває, — незлобиво зауважила Сеффрон. Вона була антиподом сестри — з очима кольору темного меду, розсипом дрібного ластовиння, який підкреслював її високі вилиці, й широким усміхненим ротиком. Дівчинка здійснювала на Ребекку оті свої медові очі, в яких зблиснув пустотливий вогник.

— Райдер — твій *кавалер*, чи не так? — Це слово було найновішим надбанням її лексики, але оскільки Сеффрон уживала його суто щодо Райдера Кортні, то Ребеці воно здавалося претензійним і, не знати чому, обурливим.

— Це не так! — згорда відповіла вона, приховуючи роздратування. — І не треба зухвальства, міс Усезнайка.

— Він везе гори їжі! — Сеффрон вказала пальчиком на валку з чотирьох містких барж-плоскодонок, яку буксирував «Ібіс».

Ребекка відпустила рученята двійнят і, затулившись від сліпучого сонця дашками обох долонь, побачила, що Сеффрон не помилялася. Принаймні на двох баржах високо громадилися мішки дурри —

основної зернової культури Судану. Дві інші було навантажено всякою всячиною, оскільки Райдер — один із найбагатших купців на тутешніх ріках. Низка його факторій, з інтервалами миль так у сто, тяглася по берегах обох Нілів від місця впадіння Атбари на півночі до Гондокоро й глибин Екваторії на півдні, а на схід від Хартума — по Блакитному Нілу й далі, на Ефіопське нагір'я.

Саме тепер на балкон ступив Девід.

— Слава Господу милосердному, що він тут, — неголосно видобув консул. — Це ваш останній шанс урятуватися. Кортні зможе забрати вас і ще сотні наших біженців із собою, униз по річці, і вирвати з мерзенних пазурів Магді.

На цих словах із-за Білого Нілу почувся артилерійський постріл. Усі вони вмиль обернулися й побачили, як на протилежному березі з жерла крупівської гармати дервішів в'ється димок. А ще за секунду з поверхні ріки, за сотню ярдів від судна, що підпливало, здійнявся гейзер бризок. Спінені води забарвило жовтим від вибуху пікринової кислоти.

Ребекка затисла долонею рота, тамуючи стривожений скрик, а Девід сухо зазначив:

— Молімося, щоб їх навідники, бува, не перевершили себе.

Одна за одною й решта дервішських гармат дали протяжний, розкотистий залп, так що води довкола невеличкого судна скипали й плескалися від розривів снарядів. Шрапнель хльостала поверхню ріки, неначе тропічна злива.

Відтак із викликом, на повен голос, загриміли всі великі барабани армії Магді та заревіли сурми. З-за глинобитних будівель виросли вершники — хто на коні, хто на верблюді — і галопом поскакали вздовж берега, силкуючись не відставати від «Ібіса».

Ребекка кинулася до мідної підзорної труби, що належала батькові та, як завжди, стояла на тринозі в дальньому кутку, біля самого парапету, націлена через ріку на цитадель ворогів. Зіп'явшись навшпиньки, вона дотяглася до окуляра, навела лінзу на фокус і розвернула цю оптику, впіймавши в об'єктив рій дервішської кавалерії, напівприхований хмарами червоної куряви, яку здіймали на скаку копита їхніх тварин. Вони, здавалося, були так близько, що дівчина змогла розгледіти вирази їхніх лютих чорних облич, ледь не читала по губах погрози та лайку й майже чула жахливий бойовий

клич: «Аллах акбар! Немає Бога, крім Аллаха, і Мухаммад — Пророк Його».

Ті верхівці були ансарами — «помічниками» — елітними драбантами Магді. На кожному пишалася *джиба* — строката клаптева туніка, що символізувала лахміття, яке вони, мовляв, тільки й могли дозволити собі носити, доки не розпочали *джихаду* проти безбожників, невірних, гяурів. Озброєні самими лише списами й камінням, ансари за останніх пів року розгромили три армії іновірців, перебивши солдатів до останньої людини. А тепер тримали в облозі Хартум, хверцюючи у своїх клаптевих сорочках — знаку неприборканої відваги й віри в Аллаха та Його Магді, довгоочікуваного месію. Вони скакали, розмахуючи дворучними палашами й пострілюючи з карабінів Мартіні-Генрі — трофеїв, здобутих у переможених ворогів.

Упродовж усіх місяців облоги Ребекка не раз бачила такі вияви войовничості, тож перевела об'єктив на середину ріки й там, минаючи ліс сплесків від снарядів і пінистих бризок, упіймала в чіткий фокус знайому постать на капітанському містку пароплава. Райдер Кортні, спершись на поручні, спостерігав за витівками тих, хто намагався його вбити, з ледь помітним виразом веселості. Уже на її очах він випростався, витяг із рота довгу чорну сигару та щось сказав стерновому, який слухняно повернув штурвал так, що кільватерний слід «Ібіса» став вигинатись у бік хартумського берега ріки.

Нехай як там дражнилася Сеффрон, а від побаченого в Ребекки не тьохнуло серце. (Тут вона подумки всміхнулася, бо в кожному разі навряд би впізнала таке відчуття.) Дівчина вважала себе непідвладною отим приземленим переживанням. А все ж її до болю захоплював спокій Райдера перед лицем настільки явної небезпеки. За мить додалося й іще дещо — тепла хвиля приязні. «Але ж у зізнанні, що ми з ним дружимо, немає нічого поганого», — заспокоїла себе Ребекка й одразу стривожилася за нього. «Молю Тебе, Господи, вбережи його цілим в епіцентрі цього урагану», — прошепотіла вона, а Бог, здавалося, саме слухав.

У неї на очах, просто над головою Райдера, картечина пробила в трубі рваний отвір, крізь який повалив із котла чорний дим. Той навіть не озирнувся, а тільки знову затягся сигарою й випустив довгу стожку сірого тютюнового диму, яку розвіяло вітром. На ньому була

біла бруднувата сорочка з відкритим коміром і високо засуканими рукавами. Великим пальцем Кортні зсунув на потилицю крисатого капелюха, сплетеного з пальмових вай. Як глянути побіжно, то він здавався приземкуватим, але таку ілюзію породжували широкі, сажневі плечі та обхват накачаних важкою працею біцепсів. Але вузька талія й те, як він, стоячи поруч, височів над стерновим-арабом, спростовували це хибне враження.

Девід узяв своїх молодших донечок за руки, щоб ті залишалися біля нього, і, звисившись через перила, гукнув до когось унизу, на палацовому повір'ї:

— Генерале, дорогий мій, як ви гадаєте — чи не можна наказати канонірам відкрити вогонь у відповідь, щоб відволікти ворожу увагу від пароплава містера Кортні?

У його тоні звучала пошана.

Ребекка глянула вниз і побачила, що батько звертається до командувача єгипетського гарнізону, який обороняє місто. Генерал Гордон-«Китайський» був героєм імперії, переможцем у війнах по всьому світові. Своє прізвисько він заслужив у Піднебесній, де його «Всезвитяжна армія» стала легендою. Покривши голову червоною фескою, той саме вийшов зі штабу в південному крилі консулату.

— Канонірам уже віддано належний наказ, сер.

У різкій, карбованій відповіді Гордона вчувалося роздратування. Він був не з тих, кому треба нагадувати про обов'язок.

Навіть там, де стояла Ребекка, генерала було добре чути. Казали, що його голос без зусиль долинає на інший край поля бою, де кипить шалена баталія.

За кілька хвилин єгипетська артилерія, розгорнута в прибережній частині міста, відкрила безладний вогонь. Попри дрібнокаліберні гармати застарілого зразка — гірські, шестифунтові², крупнівські — і мізерний запас старезних снарядів, які часто не розривалися, на погляд кожного, кому не звикати до недолугості номерів-єгиптян, влучність стрільби вражала. У чистому небі, якраз над батареями дервішів, постали кілька хмар чорного шрапнельного диму: впродовж усіх місяців від початку облоги навідники з обох боків устигли пристрілятися до позицій одне одного. Вогонь магдистів помітно послабшав. А білий пароплав — і досі неушкоджений та з низкою барж на буксирі, — досягши місця, де зливалися дві ріки, круто

повернув на правий борт і зайшов у гирло Блакитного Нілу, де майже вмиг сховався за міськими будівлями від гармат на західному березі. Позбувшись своєї здобичі, дервішські батареї змовкли.

— Можна, будь ласка, ми спустимося на причал, щоб привітати його? — І Сеффрон потягла батька до сходів. — Бекі, ходімо — гайда зустрічати твого кавалера.

Квапливо простуючи крізь занедбані, вибілені сонцем сади біля палацу, родина побачила, що й генерал Гордон прямує до гавані, а група його єгипетських офіцерів підбігцем поспішає за ним. Зразу за брамою лежав кінський труп, який загородив пів дороги. Жертва заблуканого снаряду дервішів, він валявся там уже десятий день — із роздутим животом і зяючими ранами, в яких кишіли опариші. Над ним дзизкучою сизою хмарою роїлися мухи. Решта запахів обложеного міста теж не були благовонними, але сморід гнилої конини робив цю суміш пекельною. Кожен ковток повітря, здавалося, застрягав у горлі Ребекки, до якого ще й підступала нудота. Вона щосили опиралася цим позивам, щоб не зганьбити себе й честь батькової посади.

А от двійнята старалися переплюнути одна одну в пантомімі огиди. Із викриками «Фу-у!» та «Смердю-ю-ючка!» обидві згиналися навпіл і, реалістично вдаючи блювотне кавкання, заходилися сміхом від взаємного захоплення такою відвертою театральщиною.

— Ану годі вам, малолітні дикунки! — гримнув, насупившись, Девід і замахнувся на них ціпком зі срібним набалдашником. Сестрички заверещали, вдаючи переляк, а тоді чкурнули в бік гавані, перестрибуючи купи руїн від розбомблених і вигорілих будинків. Ребекка з батьком закрокували якомога швидше, але не встигли проминути й митниці, як зіткнулися з юрбою містян, які рухалися в тому самому напрямку.

Туди текла невпинна ріка люду — каліки й жебраки, раби та солдати, багаті жінки, яким прислужували невільники, і не переобтяжені одягом повії народності галла³, урядові чиновники й угодовані работорговці з діамантовими й золотими перснями на пальцях. Матері з немовлятами, прив'язаними за спиною, волокли в обох руках іще й по неслуху-реві. Кожен із них мав на меті лиш одне — дізнатися, який вантаж доправив пароплав і чи нема бодай примарної надії на порятунок із цього пекла в мініатюрі, на яке перетворився Хартум.

Товкотнеча швидко поглинала двійнят, тож Девід посадив Сеффрон на плечі, а Ребекка тим часом схопила Ембер за руку, і обоє стали протискуватися вперед. У натовпі впізнавали високу й статечну постать британського консула й давали дорогу. Вони добулися до крайки води всього на кілька хвилин пізніше за генерала Гордона, який гукнув до них — приєднуйтесь, мовляв.

«Безстрашний ібіс», напереріз течії, підходив до берега. А діставшись тихіших, безпечніших вод за пів кабельтова від причалу, віддав буксирні троси, і всі чотири баржі за його кормою рядочком стали на якір — носами проти потужного плину Блакитного Нілу. Райдер Кортні поставив на кожну озброєних вартових — охороняти вантажі від мародерів. А далі став за стерно й підвів пароплав до причалу.

Щойно він опинився в межах чутності, як двійнята заверещали на знак привітання: «Райдере! Ми тут! Ти гостинця привіз?» Попри гомін юрби, той уловив ці слова, а невдовзі помітив і Сеффрон, що примостилася в батька на плечах. Тож вийняв із рота сигару, щиглем послав її у воду за бортом, потягнувся до шнура від гудка і, коли високо вгору зі співом злетів струмінь пари, послав тій повітряний поцілунок.

Малявка зайшлася хихиканням і заговтузилася, немов цуценя, що виляє хвостом.

— Хіба він не найшикарніший кавалер на світі?

І зиркнула на старшу сестру.

Ребекка не стала зважати на сказане, а Райдер одразу ж перевід погляд на неї і зняв капелюха зі своїх густих темних кучерів, які лисніли від поту. Під сонцем пустелі його руки та обличчя засмагли до кольору тикового дерева, крім кремової смужки біля самого волосся, де шкіру захищав капелюх. Присівши в реверансі, вона всміхнулась у відповідь. Сеффрон, подумалось їй, мала рацію: він і справді був досить привабливий, а надто коли всміхався, проте в кутиках його очей виднілися «гусячі лапки». «Який він старий! — промайнуло в голові. — Йому, не інакше, всі тридцять».

— Гадаю, він небайдужий до тебе, — висловила свою авторитетну думку Ембер.

— Не смійте починати вашу несусвітну нісенітницю, мадемуазель, — застерегла її Ребекка.

— ...Несусвітну нісенітницю, мадемуазель, — тихенько повторила сестричка, репетируючи ці слова, які за першої ж нагоди мала обернути проти Сеффрон.

[1](#) 1 миля $\approx$ 1,6 км. (*Тут і далі прим. пер.*)

[2](#) $\approx$ 3 кг.

[3](#) Образлива назва народу оромо, який живе в Ефіопії та на півночі Кенії.

А на річці всю увагу Райдера Кортні поглинав пароплав, якого той підводив до пристані. Розвернувши його носом проти течії, він, спритно перемкнувши важіль дроселя, зупинив там плавзасіб і, відвівши стерно, дав тому боком продрейфувати за плином, доки не вдариться сталевим бортом об кранці, що звисали з причалу. Матроси кинули швартови портовикам, які стояли на пірсі, а ті впіймали кінці й прив'язали до кнехтів. Райдер повернув руків'я телеграфу, у машинному відділенні вдарив гонг, і з люка висунулася голова механіка — Джока Мак-Крампа. Його лице вкривали темні розводи мастила.

— Слухаю, капітане?

— Тримай судно під парами, Джоку. Хтозна, коли воно може негайно нам знадобитися.

— Єсть, капітане. Атож — нам тільки смердючих дикунів на борту бракувало.

І механік стер жмутком дрантя мастило зі своїх величезних мозолястих ручиськ.

— Залишаєшся за старшого, — сказав йому Райдер і скочив через поручні на причал. Він рушив туди, де в оточенні свого штабу на нього чекав генерал Гордон, але не пройшов і дюжини кроків, як юрба обступила його, піймавши, наче рибу в невід.

Нуртівний клубок місцевих і прийшлих арабів оточив визволителя, хапаючи за вбрання.

— Ефенді, молю вас, ефенді, у мене десять дітей і чотири дружини. Візьміть нас пасажирами на свій прекрасний корабель, — благали вони арабською й ламаною англійською, тицяючи в обличчя пачки банкнот. — Тут сотня єгипетських фунтів. Це все, що я маю. Ефенді, візьміть — і я вознесу Аллаху молитви за ваше довголіття.

— Тут золоті соверени вашої королеви! — пропонував інший, подзенькуючи парусиновим капшуком, немов тамбурином.

Жінки знімали із себе прикраси — важкі золоті браслети, каблучки й кільце з іскристими самоцвітами.

— Мене й дитину. Візьміть нас із собою, вельможний пане.

І сунули йому під носа своїх немовлят — верескливих крихітних горопашок із запалими від голоду щічками, подекуди вкритих лезіями

й виразками від цинги та в закаляних жовтим, неначе тютюн, холерним проносом пов'язках на стегнах. Усі вони пхалися, відштовхуючи одне одного, щоб дотягтися до нього. Одну із жінок повалили навколішки, і та впустила свого малюка під ноги натовпу, який напивав. Його крики все слабшали — дитя затоптували на очах. Урешті чиясь підбита цвяхами сандалія роздушила яєчну шкаралупку черепа, і немовля зненацька змовкло й завмерло, непорушно лежачи в куряві, наче загублена лялька.

Райдер Кортні заревів від люті й заходився гамселити кулаками направо й наліво. Ударом у щелепу зваливши додолу товстого турка-купця, він виставив плече і врізався в товкотнечу ошалілої людності. Там кинулися врозсип, пропускаючи його, а дехто розвернувся до «Безстрашного ібіса» й пробував видертися на палубу.

Але біля поручнів їх зустрічав Джок Мак-Крамп із розвідним ключем у руці та п'ятьма матросами за спиною — ті були з баграми та пожежними сокирами. Механік розчерепив голову першого ж чоловіка, який намагався залізти на борт, і той повалився у вузьку смужку ріки між судном і кам'яною пристанню, зник під водою й більше не винирнув.

Райдер усвідомив нову небезпеку й спробував прорватися назад на пароплав, та навіть він не міг прокласти собі шляху крізь суцільний затор із тіл.

— Джоку, відведи судно від берега й стань на якір біля барж! — закричав він.

Попри гамір юрби, той почув його голос і махнув ключем — мовляв, зробимо. А далі скочив на капітанський місток і віддав екіпажу короткий наказ. Не марнуючи часу на віддавання швартовів, матроси просто перерубали кінці кількома точними помахами сокир. «Безстрашний ібіс» розвернувся носом проти течії, але не встиг навіть набрати досить ходу, щоби почати слухатися стерна, як іще кілька біженців спробували заплигнути на нього з причалу. Четверо не дострибнули, і стромина потягла їх за собою. А п'ятий таки вхопився за поручні й повис за бортом, силкуючись підтягтися на палубу та благаючи команду змилюватися над ним.

Башит, боцман-араб, підступивши до поручнів, єдиним змахом сокири відтяв, наче бритвою, чотири пальці на його правій руці. Вони попадали на металеву палубу, немовби підсмажені свинячі сосиски.

Жертва заверещала й шубовснула в ріку. А боцман відфутболив обрубки за борт, витер об поділ туніки скривавлене лезо й подався діставати з рундука становий якір. Джок розвернув судно поперек течії та закорив перед валкою барж.

У натовпу вирвався розпачливий зойк, але Райдер люто зиркнув і стис кулаки. Там уже знали напевне, що саме віщує цей жест, і задкували від нього. А генерал Гордон тим часом звелів загонові своїх солдатів покласти край заворушенню. Примкнувши багнети, ті шеренгою рушили в наступ, нокаутуючи прикладами тих, хто ставав у них на шляху. Під їхнім натиском юрба подалася й зникла у вузьких провулках Хартума. Залишилися тільки мертве маля, його скривавлена матір, що голосила над ним, та з пів дюжини приголомшених бунтівників, які сиділи, стогнучи, в калюжах власної юшки. А турок, якого звалив долі Райдер, лежав пластом, не ворущаючись, і гучно хрипів.

Кортні роззирнувся довкола, шукаючи Девіда з доньками, але консул повівся розважливо, забравши їх під захист свого палацу за перших же виявів заворушення. І Райдеру відчутно полегшало. А відтак він побачив, що до нього простує генерал Гордон, переступаючи через сміття й тіла.

— Добрий день, генерале.

— Як ся маєте, містере Кортні? Радий вітати вас. Сподіваюся, подорож минула без пригод?

— Приємна видалася мандрівка, сер. Через Судд пройшли легко — о цій порі він добряче промитий, тож верпувати пароплав не довелося.

Жоден і словом не згадав про той «прогін крізь стрій», який улаштували судну дервішські батареї, чи заворушення, що ними привітало його місто.

— Дивлюся, сер, ви завантажені під зав'язку?

І Гордон, що був на добрих шість дюймів нижчий, глянув на Кортні знизу вгору своїми різючими очима — того ж сталевого відтінку блакиті, що й опівденне небо над пустелею. Небагато з тих, хто в них зазирає, могли їх забути. Вони гіпнотизували, сповнені магнетизму, — зримий вияв залізної впевненості генерала в собі й непохитної віри в Бога.

Райдер умить збагнув суть запитання.

— На моїх баржах півтори тисячі мішків дурри — кожен вагою в десять кантарів.

Кантар, арабська міра ваги, приблизно дорівнював англійському центнерові⁴.

Очі Гордона зблиснули, наче огранені сапфіри, і він ляснув себе ціпком по стегну.

— Славна робота, сер. Бо гарнізон і все цивільне населення сильно недоїдають. А ваш вантаж цілком може допомогти нам протриматися, доки з Каїра прибуде колона для деблокади.

Зачувши таку оптимістичну оцінку, Райдер Кортні здивовано закліпав очима. У хартумську пастку потрапило близько тридцяти тисяч душ. Навіть на голодному пайку ця орава зжирала із сотню мішків на день. За останніми повідомленнями, які надійшли, перш ніж дервіші перерізали телеграфний кабель на північ, колона деблокування досі комплектувалася в дельті, готуючись вирушити не раніше ніж за кілька тижнів. Але навіть тоді від них до Хартума було більш як тисяча миль. Дорогою довелося б подолати пороги й перетнути Матір Каміння — жакливу пустелю. А відтак пробиватися через дервішські орди, які контролювали значні прибережні смуги, доки їм удалося б дістатися міста й зняти облогу. Півтори тисячі мішків дурри було й близько не досить, щоб годувати Хартум хтозна-скільки часу. Але тут він збагнув, що Гордонів оптимізм був найкращим щитом генерала. Людина на кшталт нього не могла дозволити собі, визнавши безнадійність становища, впасти у відчай.

І він кивнув на знак згоди.

— Ви даєте мені дозвіл розпочати продаж зерна, генерале?

У місті було введено воєнний стан. Тож будь-який розподіл продовольства без особистої санкції Гордона потрапив під заборону.

— Сер, я не можу дозволити вам продавати провізію. Населення мого міста голодує. — Райдер зауважив це використання присвійного займенника. — Якщо я дозволю вам виставити збіжжя на ринку, це призведе до накопичення запасів у багатих перекупників на шкоду біднякам. А так кожен отримає порівну. Я особисто простежу за роздаванням. У мене не залишається вибору, окрім як реквізувати весь вантаж. А вам, звісно, буде виплачено справедливую компенсацію.

Витріщивши очі, Райдер на мить онімів. Але відтак здобувся на слово:

— Справедливу компенсацію, генерале?

— Станом на кінець останніх жнив за мішок дурри на міському базарі давали шість шилінгів. Такою, сер, була й досі є справедлива ціна.

— Генерале, під кінець останніх жнив не було війни та облоги, — парирував капітан. — Ваші шість шилінгів не враховують грабіжницької ціни, яку я змушений був заплатити. А також не відшкодовують мені всіх труднощів, з якими я стикався, транспортуючи своє сорго, і чесної вигоди, на яку цілком заслуговую.

— Не маю сумніву, містере Кортні, що шість шилінгів залишать вас із достатнім прибутком. — Тут Гордон жорстко глянув на нього. — У цьому місті оголошено воєнний стан, сер, тож спекулянтів і приховувачів продовольства чекає суворий вирок трибуналу.

Райдер знав, що це не порожня погроза. Він не раз бачив, як людей піддавали тілесному покаранню або розстрілювали без суду й слідства за найменше невиконання обов'язку чи незгоду з наказами цього чоловічка. Розстібнувши нагрудну кишеню кітеля, генерал вийняв звідти свого записника. Відтак швидко настрочив щось у ньому, вирвав аркуша й простяг його співрозмовнику.

— Це моя особиста розписка на суму в чотириста п'ятдесят єгипетських фунтів. Її може бути оплачено в казначействі хедива в Каїрі, — жваво видобув Гордон. Хедивом титулувався правитель Єгипту. — А що то за решта вашого вантажу, містере Кортні?

— Слонова кістка й дикі птахи та тварини в клітках, — відказав невдоволений Райдер.

— Їх можете вивантажувати на свій склад. Наразі вони мене не цікавлять, хоча пізніше може постати потреба забити звірину на м'ясо для населення. Скільки часу вам знадобиться, сер, на підготовку пароплава з баржами до відплиття?

— До відплиття, генерале? — Під шаром засмаги той зблід, передчуваючи, що станеться далі.

— Я реквізую ваші плавзасоби для перевезення біженців униз по ріці, — пояснив йому Гордон. — Вам буде надано необхідне паливо для живлення пароплавних котлів. За цей рейс ви отримаєте відшкодування з розрахунку два фунти на пасажира. За моєю оцінкою, на борт можна взяти п'ятсот жінок, дітей і глав родин. Я особисто розгляну кожну заявку й ухвалю рішення щодо черговості евакуації.

— І заплатите мені ще одним папірцем, генерале? — приховуючи іронію, поцікавився Райдер.

— Саме так, містере Кортні. Ви зачекаєте в Метеммі на прибуття сил деблокади. Мої пароплави вже там. Ваші уславлені лоцманські вміння стануть у великій пригоді під час навігування крізь тіснину Шаблука.

Гордон-«Китайський» зневажав усе, що мав за жадібність і поклоніння Мамоні. Коли хедив Єгипту запропонував йому платню в десять тисяч фунтів за виконання цієї вкрай небезпечної місії — евакуації із Судану — той наполог на зменшенні її до двох. У нього було власне уявлення про свій обов'язок перед людьми та Господом.

— Звольте підвести свої баржі до пірсу, і мої війська охоронятимуть їх під час розвантаження та перенесення дурри на митний склад. Операцію очолить мій офіцер, майор аль-Фарок. — Гордон кивнув на єгиптянина, що стояв поруч нього, і той недбало віддав Райдерові честь. Майор мав млосні темні очі й сильно пахнув помадою для волосся. — А наразі, сер, мушу перепросити. У мене багато справ.

Як офіційна господиня дому генерального консула Її Британської Величності в Судані, Ребекка відповідала за ведення палацового господарства. Цього вечора під її керівництвом слуги накрили стіл на терасі, яка виходила на Блакитний Ніл, щоб гості за вечерею могли насолодитися річковим вітерцем. Коли сідатиме сонце, служники мали розпалити жаровні з листям і гіллям евкаліпта: їхній дим спонукав москітів триматися на віддалі. А генерал Гордон люб'язно забезпечив розваги: щовечора грав військовий оркестр і влаштовували феєрверк — видовище, покликане відволікати хартумське населення від злигоднів і нестатків облоги.

Ребекка потурбувалася, щоб сервіровка мала шикарний вигляд. Консульські срібло та кришталь були натерті до сліпучого блиску, а скатертина й серветки аж сяяли білизною, мовби янгольські крила. На жаль, меню аж ніяк не відповідало цій планці. Закускою мав стати суп із насіння череди й плодів шипшини, зібраних поміж запустіння палацового саду. За ним подадуть паштет із меленої дурри й вареної пальмової серцевини, а вінчатиме трапезу делікатес — філе пелікана.

Здебільшого вечорами Девід займав позицію на терасі над рікою з двостовлкою Перді наготові, чекаючи, доки водоплавна птиця

не полетить над головою у свої гнізда. А в нього за спиною стояли двійнята, тримаючи решту рушниць. Таку смертоносну тріаду йменували «поперемінним вогнем». Батько вважав, що кожна жителька Африки — цього континенту диких звірів і ще дикіших людей — має вміти поводитися зі зброєю. Під його наставництвом Ребекка вже стала майстринею в стрільбі з пістолета. Зазвичай шістьма пострілами з важкого револьвера Вемблі їй із десяти кроків вдавалося збити принаймні п'ять порожніх консервних бляшанок із кам'яного парашету вздовж краю тераси, щоб вони дзигами летіли в нільські води.

Двійнята були поки замалі, щоб витримувати віддачу від «Перді» чи «Вемблі», але він так натренував їх подавати зброю, що ті стали не менш прудкими та спритними, ніж професіональний помічник мисливця на куріпок де-небудь на йоркширському вересовищі. Щойно батько спорожнював обидва стволи, як Ембер хапала в нього з рук розряджену рушницю, а Сеффрон простягала запасну. Доки той шукав цілі й знову стріляв, донечки досилали в патронник набій, готуючись подати йому дробовик, щойно він простягне по нього руку. Гуртом у них виходило підтримувати дивовижну швидкість вогню.

Девід був уславленим снайпером і рідко марнував хоч заряд. Під схвальне повискування дівчаток він часом міг одного за одним підстрелити на льоту п'ять або й шість чирків, зграя яких проносилася високо вгорі. У перші тижні облоги над терасою регулярно з'являлися дикі качки, чирки, широконоски, а також екзотичніші види, як-от єгипетські гуси та великі чирянки — і всі вони були важливими додатками до запасів палацової комори. Але вціліле птаство швидко зробило висновки, і тепер його каравани далеко облітали те згубне місце. Лише дурніша й гірша на смак птиця досі потрапляла на стіл завдяки влучності Девіда. Його останніми жертвами стали двійко важкодзьобих пеліканів.

На гарнір Ребекка планувала подати варені листки та стебла священної для єгиптян водяної лілії. Рекомендуючи її увазі цю рослину, Райдер Кортні сказав, що наукова назва їй — *Nymphaea alba*⁵. Він тонко й ґрунтовно розбирався в усьому, що стосувалося природознавства. Чарівні квіти та пустила на салат: їхній перцевий смак допомагав приховати, що пеліканяче м'ясо сильно відгонило рибою. Таке латаття росло у вузькому каналі, що відділяв їхнє місто

від материка. О цій порі води в ньому було по пояс, але в сезон низького Нілу він пересихав. Генерал Гордон кинув свої війська на його розширення та поглиблення, звелівши перетворити канал на рів і цим зміцнити хартумські фортифікаційні споруди. Проте ті, на превелике невдоволення Ребекки, заразом знищували й джерело цієї поживної смакоти.

Погреби консульства стояли майже голі, за винятком ящика шампанського «Крюг», яке батько беріг, щоб відсвяткувати прихід із півночі сил деблокади. Однак Райдер Кортні, приславши до них Башита — із повідомленням, що приймає запрошення, — заодно передав три гарбузи-горлянки з *теджем* — міцним тубільним медовим пивом, яке на смак було подібне до поганенького сидру. Ребекка хотіла розлити його по кришталевих карафах, як-от для кларету, надавши йому значущості, на яку те зазвичай не заслуговувало.

А тепер додавала останні штрихи до вже завершених приготувань для банкету та прикрашала стіл олеандрами з їхніх занехаяних садів. За годину мали прибути перші гості, а її батько й досі не повернувся після щоденної наради в командувача гарнізону. Вона трішки хвилювалася через те, що Девід може спізнитися й зіпсувати цей вечір. Проте потай відчувала полегшення, бо генерал Гордон запрошення відхилив: так, він був велетнем, святим, героєм імперії — але зневажав світський лоск. Розмову вів потаємно й побожно, а почуття гумору в нього, м'яко кажучи, змушувало бажати кращого — якщо той узагалі його мав.

Аж тут зачулися знайомі кроки батька, які луною розлягалися по галереях, і вивищений голос, що гукав когось зі слуг. Коли він ступив на терасу, Ребекка підбігла привітатися з ним. Той також обійняв її, але якось відсторонено й холодно. Зробивши крок назад, дочка уважно глянула йому в обличчя.

— Тату, що таке?

— Завтра ввечері ми залишаємо місто. Генерал Гордон наказав негайно евакуювати всіх громадян Британії, Франції й Австрії.

— Чи означає це, що й ти поїдеш із нами, таточку? — Тепер вона рідко вживала це дитяче пестливе звертання.

— Виходить, що так.

— А на чому ми вирушимо?

— Гордон реквізував у Райдера Кортні його пароплав та баржі й наказав тому відпливти вниз по річці, прийнявши на борт усіх нас. Я намагався заперечувати, але марно. Цей чоловік непохитний — його не збити з обраного шляху. — А відтак Девід широко всміхнувся, схопив її за талію й закружляв у вальсі. — Правду кажучи, мені сильно полегшало від того, що не я мусив ухвалювати це рішення й що тебе та двійняток доправлять у безпечне місце.

А годину по тому Ребекка й Девід стояли під канделябром у фое, вітаючи гостей — майже самих чоловіків. Ще кілька місяців тому майже всіх білих жінок було евакуйовано на північ, у дельту, на борту генералових калош-пароплавів. Тепер же ці судна стояли далеко на півдні, у Метеммі, чекаючи на прибуття сил деблокади. Ребекка з дівчатками були серед небагатьох європейок, які й досі залишалися в місті.

Двійнята скромно стояли за спиною батька, домігшись від старшої сестриці дозволу зустріти Райдера й помилуватися феєрверком, перше ніж їхня нянька, Назіра, спровадить обох у дитячу. Та піклувалася колись і про саму Ребекку, тож стала шанованою членкинею родини Бенбруків. Тепер вона височіла позаду своїх підопічних, готова негайно втрутитися, щойно годинник почне бити дев'яту. На превелике розчарування дівчаток, Райдер Кортні з'явився останнім, але щойно він переступив поріг, як обидві захихотіли й заперешіптувались.

— Який красунчик, — зауважила Сеффрон, удавано умліваючи.

Нянька вщипнула її й тихенько сказала арабською:

— Навіть якщо тобі довіку не стати леді, поводитися наче леді ти мусиш навчитися, Сеффі.

— Ніколи ще не бачила його при повному параді, — погодилася з сестричкою Ембер. На Кортні був фасонистий «смокінг», які недавно ввів у моду принц Вельський, — приталений і з атласними вилогами. Його скопіював із «Лондон ілюстрейтед ньюз» каїрський кравець-вірменин. Райдер носив смокінг з невимушеною елегантністю, попри різкий контраст із м'якими повсякденними штанами. Його лице було свіжопоголене, а волосся виблискувало у світлі свічок.

— О, дивися — він приніс нам подарунки! — Ембер помітила, що його нагрудна кишеня по-зрадницькому випиралася. Вона одразу бачила такі нюанси — навченим жіночим оком.

Той потис п'ятірню Девіду і вклонився Ребецці, але не став на французький манір цілувати їй ручку — цей жест уподобали чимало членів дипломатичного корпусу, що прибули перед ним. А відтак підморгнув двійняткам, які, тамуючи хихотіння, затулили роти долоньками й присіли в кніксенах.

— Чи можу я просити про честь супроводити вас на терасу, прекрасні леді? — тут Райдер галантно вклонився.

— *Ві, ві, мусью*⁶, — велично відказала Сеффрон, і це було вже занадто — її сестра заледве втримала себе в руках.

Кортні запропонував кожній руку (трішки пригнувшись, щоб ті могли дотягтися) й вивів їх назовні крізь французьке вікно. Слуга в синьому тюрбані та білій туніці приніс їм по склянці лимонаду, приготованого з тих нечисленних цитрин, які ще залишалися на деревах садка, і Райдер роздав своїм дамам презенти — кільце з намистинок зі слонової кістки, вирізьблених у формі крихітних тварин: левів, мавп і жирафів. Він особисто застібнув замочки в них на шийках. Двійнята були зачаровані.

І тут, як на замовлення, заграє військовий оркестр — на майдані поруч старого невільничого ринку. Відстань зменшила звук до приємної гучності, а музиканти успішно оздобили знайомий репертуар із польок, вальсів і маршів британської армії звабливими кадансами Сходу.

— Заспівай нам, Райдере, — ох, ну будь ласочка! — змолилася Ембер, а коли той зі сміхом похитав головою, заходилася апелювати до батька: — Татусю, прошу — нехай заспіває.

— Містере Кортні, моя дочка має рацію. Вокал зробив би цей вечір нескінченно приємнішим.

Той не змусив себе довго вмовляти, і незабаром усі вже притупували ногами й плескали в долоні в такт мелодії. А ті, хто підозрював співочий хист і в собі, підтягували рефрен до «Через море на Скай»⁷.

Відтак почався феєрверк — щовечірня забава від генерала Гордона. З неба пролився зорепад зелених, червоних і блакитних вогнів із корабельних сигнальних ракет, і глядачі заохали й заохали в замилюванні. З дальнього берега Нілу дервішський канонір, якого Девід охрестив «Бедламським бедуїном», послав кілька зарядів картечі туди, звідки, як він гадав, їх запускали. Але, як і завше, навідник із

нього був криворукий, тож ніхто не шукав укриття — натомість усі смачно освистали ці його потуги.

Потому двійнят, попри марні протести, повели вклати в ліжку, а ліврейний лакей-араб, постукуючи в бубон, запросив товариство до столу. Апетит мали всі, бо якщо й не голодували, то до цього принаймні вже йшло. Порції були крихітні — кожному на один зуб — але австрійський консул, герр Шиффер, заявив, що дієтичний супчик із череди — «чудовий», паштет із серцевини пальми — «поживний», а смажена пеліканина — «вкрай своєрідна». Ребекка переконала себе, що ці слова він задумував як комплімент.

Коли вечеря підійшла до завершення, Райдер Кортні зробив іще дещо — і цим підтвердив свій статус героя дня. Він сплеснув у долоні, і його боцман, Башит, шкірячись, як гаргуйль, ступив на терасу, несучи срібну тачу, на якій причаїлися різьблена пляшка витриманого коньяку «Гайн» і кедровий ящик кубинських сигар. Щойно склянки було наповнено, а гавани розкурено до червоного, чоловіки стали почуватися привільніше. Розмова перескакувала з одного на інше, але тут до неї приєднався мсьє ле Блан.

— Цікаво, чому це Гордон-«Китайський» відмовився від такої розваги? — хихикав він, як дівчисько, чим украй дратував. — Адже не можна рятувати міць Британської імперії щодоби по двадцять чотири години. Навіть Геракл був змушений відпочивати після подвигів.

Ле Блан очолював бельгійську делегацію, що її надіслав король Леопольд для встановлення дипломатичних контактів із Магді. Наразі його старання не увінчалися успіхом і він, як і решта присутніх, завершив свою місію в обложеному місті. Англійці, що сиділи за столом, звели на нього жалісливі погляди. Однак той був лише невігласом-іноземцем, тож йому пробачили такий афронт.

— Генерал відхилив запрошення на бенкет у час, коли решта населення голодує, — стала на захист Гордона Ребекка. — Гадаю, це демонструє шляхетність його душі. — А відтак поквапилася соромливо додати: — Хоч я і не стверджую, що моя скромна трапеза була розкішним застіллям.

Узявши з неї приклад, Девід вибухнув панегіриком непохитному духові генерала та його дивовижним заслугам.

Райдер Кортні й досі не відійшов від останньої демонстрації незламного характеру Гордона, а тому не приєднався до славословного хору.

— Він має ледь не месіанську владу над своїми людьми, — серйозно говорив присутнім містер Бенбрук. — Вони підуть за ним в огонь і воду, а коли не захочуть, він їх потягне за косиці, як колись свою китайську «Всезвितяжну армію», чи копняками розфарбує їм зади в синюшно-чорний — як-от цій єгипетській потолочі, з якою він наразі змушений обороняти місто.

— Татусю, ну що за вислови? — церемонно дорікнула Ребекка.

— Вибач, люба, але ж це правда. Він зовсім не відає страху. Сам-один, у повній парадній формі, генерал сів верхи на верблюда, примчав до бівуаку того шельми й бузувіра Сулеймана та звернувся до заколотників із промовою. І от замість того, щоб порішити його на місці, той відстав від бунту й подався додому.

— Так і з зулусами в Південній Африці було. Коли він сам-самісінький ходив поміж войовничих *імні*, звертаючи на них свої разючі очі, — ті поклонялися йому, як божеству. А Гордон іще й висік за блюзнірство *індуна*.

Хтось інший безапеляційно заявив:

— Монархи й можновладці багатьох країн наввипередки запрошували його до себе на службу — китайський імператор, король Бельгії Леопольд, хедив Єгипту, прем'єр Капської колонії...

— Генерал Гордон — ревнитель віри й лиш у другу чергу воїн. Перше ніж ухвалити доленосне рішення, він усамітнюється для молитви та запитує, як повелить йому вчинити Господь.

«Цікаво, чи не Бог велів поцупити в мене дурру?» — єхидно запитав про себе Райдер. Він не сказав того, що відчував, уголос, але разюче змінив вектор розмови:

— Хіба не дивовижно те, що чоловік, який тепер протистоїть йому з-за Нілу, має багато спільного з нашим доблесним генералом?

Після такого зауваження запала тиша — за недоречністю воно не поступалося безтактності ле Блана й було нітрохи не гідним людини масштабу містера Кортні.

Навіть Ребекка жахнулася цієї думки — порівняти святого з чудовиськом. Але помітила, що решта дослухалися до Райдера. Хоч він і поступався віком усім присутнім за столом чоловікам, ті все ж

схилялися перед його дивовижними статками та славою. Кортні невтомно мандрував туди, куди мало хто ризикував потикатися. Він добувся до Місячних гір і зборознив усі Великі Африканські озера. Був другом і довіреною особою Йоганнуса, негуса Абіссинії, а його добрі знайомі, Мутеса Бугандський і Камрасі Буньйорський, дарували йому ексклюзивне право на торгівлю у своїх володіннях.

Арабську Райдер знав настільки добре, що міг дискутувати про Коран із муллами в мечеті. Розмовляв і ще дюжиною примітивніших мов, що давало змогу торгуватися з народностями дінка й шиллук. Упіймав чи вполював кожен відомий вид птахів або тварин в Екваторії, попродававши здобич у звіринці королів та імператорів або в зоопарки Європи.

— Дивні у вас уявлення, Райдере, — обережно видобув містер Бенбрук. — Але мені здається самоочевидним, що Скажений Магді й генерал Гордон представляють протилежні полюси. Чи не могли б ви уточнити, що саме в них спільного?

— По-перше, Девіде, вони обидва — схильні до самозречення аскети, що цураються земних насолод, — із готовністю відказав йому Кортні. — Ну й ще обидва — ревнителі віри.

— Але поклоняються різним Богам, — заперечив господар.

— Ні, сер! Одному й тому самому Господу: у юдаїстів, мусульман, християн чи будь-яких інших монотеїстів Бог усе той же. Вони лиш моляться Йому кожен по-своєму.

Девід лише всміхнувся:

— Про це можна посперечатись і потім. А наразі скажіть нам — що ж іще у них спільного?

— Обоє вірять, що Бог являє їм одкровення й через те вони непогрішимі. Тож щойно ухвалюють рішення, як не знають вагань і не чують незгодних. Крім того ж, як багато хто з великих мужів і сліпучих красунь, вони, один і другий, стали жертвами своєї віри в силу особистості. Жоден не сумнівається, що всі коло нього всією душею упадають — за ясні очі чи щербинку між передніми зубами та підвішений язик, — промовив Райдер.

— Хто має «ясні» — блакитні та непереборні — очі, нам відомо, — пирхнув сміхом Девід, — але в кого ж це щербата усмішка?

— У Мухаммада Ахмеда, Магді, Керованого Господом, — відповів Кортні. — Така клиновидна щербинка називається *фалджа* — його

ансари мають це за відзнаку богообраності.

— Ви так говорите, неначе особисто з ним знайомі, — зауважив ле Блан. — Часом не зустрічалися з цим чоловіком?

— Було, — підтвердив той, і всі присутні вирячилися на нього, неначе він зізнався, що ділив трапезу із самим Сатаною.

Ребекка оговталася першою.

— То розкажіть же нам, містере Кортні, де й коли. Який він насправді?

— Ми вперше познайомилися з ним, коли він жив на острові Аба, у прибережній печері, на сорок миль вище за течією Блакитного Нілу від місця, де ми зараз є. Частенько, пропливаючи повз той острівець, я спускався на берег посидіти з ним і поговорити про Боже й людське. Не можу стверджувати, наче ми стали друзями, — та я цього ніколи й не прагнув. Але було в ньому дещо захопливе, як на мене. Я нутром відчував, що він не такий, як усі, і був незмінно вражений його побожністю, спокійною силою й незворушною усмішкою. Він — справжній патріот, як і генерал Гордон, — ось ще одна спільна риса між ними.

— Годі про генерала Гордона, — перебила Ребекка. — Його чесноти знають усі. Розкажіть краще про цього жадливого Магді. Як можна стверджувати, наче він носить у собі хоч гран тієї ж шляхетності?

— Усі ми знаємо, що владарювання хедива Єгипту в Судані було несправедливим і жорстоким. За величним фасадом імперського суверенітету квітли махровим цвітом несказанні здирництва та звірство. Місцеве населення було віддано у відкуп ненаситним і безсердечним пашам, які обклали його грабіжницькими податками, а збирала їх окупаційна армія в сорок тисяч багнетів. Лиш половина йшла хедиву, до Каїра, а решта осідала в скарбницях самих можновладців. Країною керували мечем і бичем — *курбашем*, сплетеним із бегемотової шкіри. Виніжені вельможі, що правили тут, у Хартумі, з насолодою вигадували якнайлютіші тортури та страти. Села стирали з лиця землі, а їхніх жителів вирізали. Як араб, так і негр шулися під гнітом ненависного турка, але ніхто не смів бунтувати. Попри прагнення до цивілізації, єгиптяни плекали работоргівлю, заохочуючи до неї, — адже з цього можна було зібрати податок. Я на власні очі зрів її жахіття та вражався довготерпінню населення. Ми говорили про все це з анахоретом у його печері над рікою. Обоє були

нестарі — а я ще й на кілька років молодший — і силкувалися з'ясувати для себе, чому так тривало й далі, адже араби — гордий народ, а приводів для бунту було вдосталь. Ми дійшли висновку, що для повстання бракувало двох засадничих факторів — і передусім усвідомлення, що можна жити краще. Генерал Чарльз Гордон, губернатор Судану, ліквідував цю прогалину. А другою головною умовою була поява каталізатора, який згуртував би пригноблених. Ним зрештою став сам Мухаммад Ахмед. Так і народилася держава магдистів.

Запанувала мовчанка, яку порушила Ребекка, знову поставивши суто жіноче питання. Політична, релігійна та військова грані біографії Магді цікавили її дуже мало.

— То який він насправді, містере Кортні? Яку має зовнішність і манеру триматися? Як звучить його голос? І розкажіть нам більше про ту його дивну щербинку.

— Магді наділений такою ж харизмою, як і Чарльз Гордон, — ось ще одна спільна риса. Він середнього зросту, стрункої статури. Одягався завжди в білосніжне вбрання — навіть коли жив у печері. На правій щоці має родимку — у формі птаха чи янгола. Його послідовники та прихильники сприймають її як печатку божественності. Коли говорить, та щербинка між зубами приковує увагу слухачів. Він неперевершений промовець. Голос у нього тихий, із присвистом — але це доки не пробудиться гнів. І тоді він гримить, наче в біблійного пророка, — але навіть у гніві Магді всміхається. — Райдер витяг із кишені золоту «цибулину» — кишенькового годинника. — Уже близько північ — до неї лише година. Ви через мене зовсім засиділися. Нам усім треба добре виспатися, оскільки, як вам уже повідомили, генерал Гордон поклав на мене обов'язок подбати про те, щоб нікому з присутніх цього вечора тут довіку не довелося слухати голос Мухаммада Ахмеда. Будь ласка, не забувайте, що завтра до півночі ви всі маєте піднятися на борт мого пароплава. Сідатимете з причалу Старого міста. Я хочу відплисти під завісою темряви, щоб дервішські каноніри не бачили цілі. Прошу вас брати якомога менше багажу. Якщо нам пощастить, ми прослизнемо повз них без жодного пострілу.

Девід усміхнувся.

— Тоді нам знадобиться неабиякий талан, містере Кортні, бо місто аж кишить шпигунами магдистів. Ворог точно знає, що ми плануємо зробити, — і то ледь не раніше за нас самих.

— Можливо, цього разу нам вдасться обдурити його. — Райдер напівзвівся і вклонився Ребецці. — Даруйте, якщо зловжив вашою гостинністю, міс Бенбрук.

— Ви зарано зібралися. Ніхто з нас іще не засне. Прошу, присядьте, містере Кортні. Не можна ж ось так урвати розповідь на півслові. Ви всіх заінтригували, тож докажіть до кінця.

І той зі смиренным жестом знов опустився на свій стілець.

— Як можу я опиратися вашим вимогам? Але, боюсь, усі знають закінчення цієї історії, бо її часто переповідають, — а я не хочу вас знудити.

Довгим столом пробіг протестний гамір.

— Продовжуйте, сер. Міс Бенбрук має рацію. Нам варто вислухати вашу версію. Вона, схоже, разюче відрізняється від тієї, яку ми звикли приймати на віру.

Кивнувши на знак згоди, Райдер Кортні повів далі:

— У нас на Заході суспільство пишається своїми славними традиціями й високоморальністю. Проте в диких і темних народів невігластво стає джерелом не менш могутньої сили. Воно породжує в них непереборну жагу фанатизму. Судан підійшов до повстання трьома семимильними кроками. По-перше, через страждання всіх його тубільних народів. По-друге — коли ті роззирнулися довкола — через усвідомлення, що джерелом усіх бід були ненависні турки, поплічники каїрського хедива. Потрібен був тільки ще один крок, щоб цей могутній вал фанатизму розплеснувся по всій країні. І тут з'являється чоловік, який має стати Магді.

— Ну звісно! — втрутився Девід. — Насіння цієї смуги впало в землю дуже давно й проросло вірою племені шукрія, що колись, у часи ганьби й розбрату, Аллах надіслав другого великого пророка, який знову наверне мусульман до Господа й підніме прапор ісламу.

Ребекка суворо зиркнула на батька.

— Тату, це історія містера Кортні. Тож, будь ласка, нехай він і розповідає її.

Гості всміхнулися з її запальності, а містер Бенбрук набув винуватого вигляду.

— Я не хотів привласнювати вашої ролі оповідача. Прошу, ведіть далі, сер.

— А все ж ви маєте рацію, Девіде. Ледь не століття народи Судану з незмінною надією поглядали на кожного анахорета, про якого ширилися чутки. Тож щойно про Мухаммада Ахмеда почули, як на острів Аба почали вчашати паломники. Вони привозили йому коштовні дари, які той роздавав біднякам. Слухали його проповіді, а вирушаючи додому, у зворотну путь, брали із собою писання святого мужа. Слава подвижника ширилася Суданом, доки не досягла вух того, хто все життя з нетерпінням чекав на пришествя другого пророка. Абдаллах, найменший із чотирьох синів безвісного мулли, вирушив на острів Аба, переповнений сподіваннями. Нарешті, стерши ішакові сідлом усю спину, той добувся на місце й одразу ж узрів у благочестивому молодому відлюдникові істинного посланника Божого.

На це вже Девід змовчати не зміг:

— Чи розпізнав у ньому ліфт, що мав підняти його до багатства та могутності, про які він і не мріяв?

— Так, напевно, вийде точніше, — згідливо засміявся Райдер. — Та хай там як, а вдвох вони утворили могутній союз. Незабаром вух Рауфа-паші, намісника Єгипту в Хартумі, досягли чутки, що юродивий проповідник навчає непокори каїрському хедивові. Він вислав на острів Аба гінця, звелівши Мухаммадові Ахмеду з'явитися в місто на свій суд. Вислухавши посланця, той підвівся й заговорив голосом істинного громовержця: «Милістю Аллаха й Пророка Його я, володар цієї землі, в ім'я Всевишнього оголошую проти турків *джихад* — священну війну». Гонець дременував до свого господаря, а Абдаллах, згуртувавши довкола себе крихітну зграйку жалюгідних обшарпанців, озброїв їх камінням і палицями. Рауф-паша вислав угору по ріці пароплав із двома ротами добірних солдатів, щоб ті впіймали баламутного проповідника. Намісник уважав, що війну треба вести методом не батоба, а медяника, тож пообіцяв підвищення й велику винагороду тому з командирів, хто вчинить цей арешт. З настанням темряви капітан пароплава висадив солдатів на острові, і обидві роти — тепер, радше, суперників — виступили кожна окремим маршрутом, щоб оточити село, де, за донесеннями, знайшов собі притулок злочинець. У сум'ятті тієї безмісячної ночі солдати

зіткнулися між собою в лютій атаці, а відтак кинулися навтьоки до місця висадки. Нажаханий капітан відмовився пристати до берега — нехай, мовляв, вантажаться на борт, діставшись до судна вплав. З його пропозиції скористалися мало: більшість не вміли плавати, а хто міг, боявся крокодилів. От він і покинув їх там, а сам подався в Хартум. Тут Мухаммад Ахмед та Абдаллах зі своїм обідраним військом напали на деморалізованих єгиптян і всіх перебили. Звістка про таку надзвичайну вікторію розлетілася по всій країні: ще б пак, не знати хто — дрючками — вщент розгромив ненависних турків. Не інакше як їхній очільник — Магді. Розуміючи, що по його голову вишлють свіжі загони солдатів, цей новоявлений і самопроголошений Магді розпочав *геджру* — щось на кшталт виходу Єдиного Істинного Пророка з Мекки за тисячу років до того. Однак перш ніж вирушити в дорогу, він призначив вірного Абдаллаха *халіфом* — своїм заступником перед Господом. Це вповні відповідало традиції й пророцтвам. Скоро відступ перетворився на тріумфальну процесію. Появі Магді передували чутки про чудеса та дивовижні знамення. А якось уночі набігла тінь затемнила ятаган місяця — символ Єгипту й Туреччини. Явлене у вишині опівнічного неба, це Боже послання було очевидне для всіх у Судані. Коли ж він дістався гірської твердині далеко на південь від Хартума — яку, дослухавшись до пророцтва, перейменував на Джебель-Мусу, — то вважав себе в безпеці від Рауфа-паші. Однак і досі був у межах досяжності гарнізону Фашоди, а Рашид-бей, тамтешній градоначальник, був хоробріший і підприємливіший, ніж більшість єгипетських намісників. Із чотирнадцятьма сотнями важкоозброєних піхотинців він виступив у похід до Джебель-Муси. Але, зневаживши той набрід селюків, не вжив запобіжних заходів. Тож безстрашний халіф Абдаллах улаштував йому засідку. Рашид-бей напорівся просто на неї, й ані він сам, ані жоден із його людей не побачили наступного дня. Погано озброєні голодранці-ансари перебили їх усіх до єдиного.

Райдерова сигара згасла. Підвівшись, він узяв із жаровні гілочку тлілого евкаліпта й повторно її розкурив. А коли кінчик ізнову заяскравів, повернувся на своє місце й повів далі:

— Тепер, захопивши рушниці й чимало військових припасів — не кажучи вже про скарбницю Фашоди з ледь не півмільйоном фунтів, — Абдаллах зробився грізною силою. Каїрський хедив наказав,

щоб нове військо набрали тут, у Хартумі, і доручив командувати ним відставному британському офіцерові, генералові Гіксу. Навряд чи недолугіша армія коли-небудь виступала в похід, а Гіксів авторитет послаблював і підривав пихатий Рауф-паша — батько вже двох воєнних катастроф на той момент.

Райдер спинився і, виливши залишок «Гайна» в склянку, скрушно похитав головою.

— Ну й от ледь не рівно два роки тому генерал Гікс виступив із цього міста із сімома тисячами піхоти та п'ятьма сотнями кавалерії. Для підтримки було надано й кінну артилерію — із крупнівськими гарматами й кулеметами Норденфельда. Його люди були здебільшого мусульмани, які чули перекази про Магді. Тож не пройшли вони й п'яти миль, як почалося дезертирство. П'ятдесят чоловік обслуги гарматної батареї закули в кайдани — для наснаги на доблесть, — але ті розбігалися в ланцюгах.

Закинувши голову, Райдер розреготався, і, хоч ішлося про жахіття, звук вийшов такий заразливий, що мимоволі Ребекка й сама засміялася з ним.

— Але чого не знав Гікс і чому не повірив, навіть коли Пенрод Беллентайн, розвідник-лейтенант, його попереджав, то це що під зеленим прапором Магді встигла зібратися сорокати тисячна юрба. А поміж емірів, чий племена приєдналися до повстання, був сам Осман Аталан із народності беджа.

Від згадки про це ім'я присутні за столом заворушилися. Не рахуватися з таким противником не випадало: беджа були найвойовничішим і найлютішим з усіх тубільних народів, а Осман Аталан — їх найгрізнішим воєначальником.

— Третього листопада 1883 року Гіксова збиранина стрімголов налетіла на військо Магді. Проте ансари в контратаках порубали її на кавалки, а сам генерал був смертельно поранений, особисто командуючи останнім каре. Коли він упав, шеренги розпорошилися і їх підім'яв рій ансарів. Пенрод Беллентайн, що попереджав Гікса про небезпеку, бачив, як той розрядив револьвер у лаву арабських нападників — і тут йому зітнули голову помахом палаша. Майор Адамс, безпосередній лейтенантів начальник, лежав з обома простріленими ногами, а магдисти добивали поранених і знущалися з тіл. Спромігшись нав'ючити командира на круп, Беллентайн скочив

на коня і, прорубавши собі шлях, прорвався крізь арабів. Він наздогнав ар'єргард єгиптян, який уже щодуху давав драла на Хартум. Як єдиний уцілілий офіцер-європеєць, лейтенант перебрав командування на себе. Він згуртував недобитків, і ті під його проводом із боєм відступили до Хартума. Беллентайн привів назад дві сотні душ, разом із пораненим майором Адамсом. Дві сотні — із тих семи з половиною тисяч, які виступили з генералом Гіксом. Його вчинок був єдиним промінчиком світла в непроглядно темному небі. Так Магді та його халіф стали володарями Судану, а їхні сорок тисяч звияжців узяли це місто в облогу, притягнувши із собою трофейні гармати, що не дають нам спокою донині. Тож населення марніє від голоду та мре від пошестей і холери, чекаючи на долю, яку вготував для Хартума Магді.

Коли Райдер закінчив свою розповідь, в очах Ребекки стояли сльози.

— З ваших слів очевидно, що цей Пенрод Беллентайн — хоробрий молодий чоловік. Ви коли-небудь бачили його, містере Кортні?

— Беллентайна? — Така різка зміна головного й другорядного персонажів, здавалося, здивувала його. — Так, я саме був тут, коли він прискакав з поля бою.

— Будь ласка, сер, розкажіть нам про нього детальніше.

Райдер стенув плечима.

— Більшість знайомих леді запевняли мене, що мають його за красеня та справжнього лицаря. Передусім чарують жіноцтво його воістину пишнющі вуса. Певно, капітан Беллентайн охоче — ба навіть запопадливо — погодиться з поширеною серед дам оцінкою своєї персони.

— Ви ж начебто говорили, що він — лейтенант?

— Намагаючись винести з того жахливого дня хоч якусь дещицю слави, командувач британських військ у Каїрі дуже носився з роллю Беллентайна в битві. Просто збіглося так, що останній був офіцером Десятого гусарського полку, колишнього підрозділу лорда Вулзлі. Той завше ладен просунути однополчанина по службі, тож Беллентайну було присвоєно чин капітана, а на додачу — неначе цього не досить — його ще й нагородили хрестом Вікторії.

— Вам не до вподоби капітан Беллентайн, сер? — запитала Ребекка.

І Девід уперше помітив у ставленні доньки до Райдера Кортні якийсь холодок. Його дивував досить відвертий інтерес, який вона виказувала до Беллентайна — начебто незнайомця, — коли раптом, із

деяким приголомшенням, він пригадав, що той молодий офіцер з'явився в консульстві за кілька тижнів до виступу армії Гікса назустріч своїй погибелі під Ель-Обейдом. Хлопчина доправив депешу від Івліна Берінга, британського консула в Каїрі (занадто делікатного змісту, щоб довірити її телеграфу — нехай і зашифрувавши). Хоча тоді про це й не йшлося, але він здогадався, що Беллентайн був офіцером консульської спецслужби, відрядження якого до Гіксового збіговиська стало всього лише прикриттям.

«А бодай мені! Так, тепер я пригадую», — подумалося Девіду. Дочка заходила до нього в кабінет, якраз коли він був зайнятий із Беллентайном. Консул представив їх одне одному, молоді люди обмінялися кількома ввічливими фразами, і Ребекка залишила їх наодинці. Але пізніше, коли він проводжав цього «фельд'єгера» до дверей, то помітив, як та порастєся у фое коло квітів. А визирнувши у вікно кабінету невдовзі по тому, побачив, як донька веде його до палацової брами, а той, здавалося, сама увага. Тепер усе ставало на свої місця. Ребекка, схоже, не випадково затрималась у фое, коли Беллентайн вийшов від нього. І він подумки всміхнувся з того, як дочка, вдаючи, що не знайома з Беллентайном, запитала в Райдера Кортні, якої той думки про нього.

«Така молода — а вже вилита матір, — розмірковував Девід. — Лукава, наче цілий сераль царедворців».

А Райдер Кортні й досі відповідав на докір Ребекки:

— Не маю сумніву, що Беллентайн — справжній герой, а рослинність у нього на обличчі не підробно вражає. Та все ж я ніколи не помічав у капітані надлишку скромності, навіть і дрібки. Ну й, знову ж таки, я суперечливо ставлюся до військових. Бо коли вони нарешті закінчують побивати язичників, штурмувати міста й захоплювати королівства, то просто скачуть собі геть, подзенькуючи клинками й медалями. А наводити лад після хаосу, який породили, і відновлювати добробут підупалого населення залишають адміністраторам на кшталт вашого батька й бізнесменам на кшталт мене грішного. Ні, міс Бенбрук, я не маю нічого проти капітана Беллентайна — але не надто в захваті від тієї гілки держaparату, яку він представляє.

Із сердитим виразом на обличчі Ребекка холодно поглянула на нього, коли той знову підвівся, зібравшись відкланятись, — але цього разу

значно рішучіше. І більш не намагалася затримати його.

Було вже за північ, коли Райдер прискакав на свій склад. Приліг здрігнути, але за кілька годин Башит знову його розбудив. Снідав він, сидячи за робочим столом, — жував холодними тверді перепічки з дурри та консерви із солоної яловичини й проглядав при світлі масляних ламп свій судовий журнал і касову книгу. Від усвідомлення, на якій тонкій ниточці висить його фінансове благополуччя, Кортні охопило гнітюче відчуття жаху.

Крім шести сотень фунтів, що лежали в каїрському відділенні Банку Берінгів, майже все його багатство було зосереджено в блокадному місті. У пакгаузі зберігалися більш як вісімнадцять тонн слонової кістки, що вартували по п'ять шилінгів за фунт — але тільки в Каїрі. В обложеному Хартумі за них ніхто не дав би й мішка дурри. Те ж саме можна було сказати й про півтори тонни гуміарабіку — живиці акації, що позсихалась у клейкі чорні брикети. Цінний продукт, який користувався попитом серед митців, парфумерів і друкарів, у Каїрі цей товар пішов би за кілька тисяч фунтів. А були ж і чотири величезні комори, під стелю повні висушених буйволячих шкур, що їх він виміняв у племен дінка та шиллук, на півдні. А ще одна, не менша, стояла напхом напхана міновими товарами: мотками мідного дроту, венеціанськими скляними намистинами, залізними сокирами й мотиками, ручними дзеркальцями, старими турецькими мушкетами та барильцями дешевого чорного пороху, сувоями ситцю й бірмінгемської бавовняної мануфактури — ну й рештою всілякої мішури та непотребу, що чарували й правителів південних королівств, і їхніх підданців.

У дальньому кінці складського двору, у вольєрах і клітках, утримували дику звірину та птахів, які становили важливу частину його торговельних запасів. Їх було впіймано в саванах і лісах Екваторії та привезено вниз по ріці пароплавом і баржами. У загорожі вони мали час привичаїтися, ба навіть приручитися й звикнути до людей. А паралельно доглядачі вчилися, які саме годівля й утримання гарантуватимуть їхнє виживання, доки тих не доправлять Нілом на північ — пустити з молотка посередникам-спекулянтам із Каїра й Дамаска чи навіть Неаполя й Рима, де ціни були значно вищі. На

європейських ринках деякі з рідкісніших африканських видів ішли ні багато ні мало по сотні фунтів за голову.

Але його найцінніше майно крилося за сталевими дверима схованки-сейфа, завішеними великим персидським килимом, — більш як сотня мішків зі срібними талерами Марії-Терези, цієї повсюдної на Близькому Сході монети, яку карбували з портретом повногрудої й пишної королеви Угорщини та Богемії. Тільки її й брали у своєму гористому королівстві абіссінці, а також специфічніші торговельні партнери, як-от Мутеса Бугандський або гадендоа й саар із пустель, що на сході. Наразі не варто було чекати пожвавлення торгівлі з емірами цих пустельних тубільних племен: майже всі вони масово приєдналися до *джихаду* Магді.

У світлі лампи він сардонічно всміхнувся. «Хм, цікаво, чи не пристане Магді на пропозицію щодо талерів Марії-Терези? — майнуло в думці. — А втім, гадаю, навряд. Я чув, що він уже накопичив більш як мільйон фунтів здобичі».

Поряд парусинових мішків із талерами в сховку лежали навіть більші скарби — п'ятдесят лантухів дурри, дві дюжини коробок кубинських сигар, шість ящиків коньяку «Гайн» і п'ятдесят фунтів⁸ абіссінської кави.

«Гордон-“Китайський” розстрілює приховувачів продовольства. Сподіваюся, мені запропонують останню сигару та пов'язку на очі», — розмірковував він. А відтак знову зробився вкрай серйозним. Доки генерал не реквізував «Безстрашного ібіса», Райдер планував, прорвавши блокаду, переправити якомога більше своїх товарних запасів униз по річці, в Каїр.

А ще сподівався, що, доки сам буде зайнятий плаванням, Башит перевезе громіздкіші й менш цінні вантажі караваном верблюдів в Абіссінію чи, може, навіть у якусь із факторій на узбережжі Червоного моря. Хоча Магді й розгорнув свої армії вздовж західного берега Блакитного Нілу та північного берега — Білого, перерізавши шлях по воді, кільце його блокади зяло численними проріхами. Найголовнішою був широченький клин відкритої пустелі між двома ріками, що на його вершині й стояв Хартум. Цю частину міського периметра захищав лише вузький канал, і хоча люди Гордона якраз поглиблювали й розширювали його, за ним не було нічогісінько, ніякої

тобі армії дервішів — лише пісок, чагарники та кілька колючих акацій на сотні й сотні миль.

Саїд Магтум, один із тих небагатьох емірів, які ще не переметнулися до Магді, домовився з Кортні про ціну, за яку приведе верблюдів на околицю міста — сховає від людських очей за невисоким скелястим хребтом. А там під наглядом Башита завантажить товаром і контрабандою переправить через суданський кордон до однієї з Райдерових факторій біля підніжжя Ефіопського нагір'я. І тепер усі ці плекані плани вимушено летіли за борт. Його примусять залишити все своє майно в обложеному місті, взявши із собою тільки повний пароплав біженців.

— Будь проклятий цей генерал, хай йому грець, Гордон-бісів-«Китайський»! — у голос сказав Райдер і, різко підвівшись, пройшовся приміщенням. Крім каюти на «Безстрашному ібісі», він тільки тут мав постійний притулок. Ще його батьку з дідом не сиділося на місці. Від них він і засвоїв мандрівний спосіб життя африканського купця та мисливця. Але цей склад став для нього домівкою. Для повноти картини бракувало тільки вправної хазяйки.

Як раптом у його свідомості постав образ Ребекки Бенбрук. Він сумно всміхнувся: складалося таке враження, наче з якоїсь незбагненої причини в тому напрямку за ним згоріли всі мости. Підійшовши до пари масивних слонячих бивнів, прикріплених кільцями з бронзи до кам'яної кладки стіни, він, витаючи думками деінде, погладив одне з тих жовтавого кольору ратищ. Відчуття гладенької слонової кістки під пальцями було таке саме заспокійливе, як і від низки вервиць. У Карамоджо, на Вікторія-Нілі, за тисячу миль південніше від Хартума, Райдер одним точним пострілом у голову вбив могутнього самця, якого вони прикрашали.

Погладжуючи бивень, він удивлявся у зблякле фото на ближній стіні, узятє в рамку з тієї ж слонової кістки. На ньому було знято родину, що стояла перед запряженим волами фургоном на тлі якогось вигорілого, та безпомильно африканського пейзажу. Біля супряги із шістнадцяти голів тягла чекав напоготові чорний погонич, ладний ляснути своїм довгим гарапником і розпочати подорож у певний безіменний пункт призначення аж ген у блакитній далі. По центру дагеротипа пишався Райдерів батько, сидячи верхи на улюбленому коні — сірому мерині, якого назвав Фоксом. То був високий, міцно

збудований чоловік із пишною чорною бородою. Він так давно помер, що син уже й не пригадував, чи скидався він на себе на цьому портреті. Посадовивши на луку сідла, він притримував шестирічного Райдера, який теліпав довгими худими ногами. Біля кінської голови стояла мати й спокійно дивилася в об'єktiv. Він пам'ятав кожну деталь її прекрасних рис і завше, глянувши на неї, відчував, як від цих спогадів стискається серце. За руку та тримала його сестричку, Еліс, на кілька років старшу за нього. А з іншого боку стояв його брат, позаступницьки обнявши матусю за талію. Того дня Вейтові Кортні сповнилося шістнадцять. На десять років старший за Райдера, він був для нього радше батьком, ніж братом, а надто коли їхнього тата сколов рогами буйвол-підранок — під час мандрівки, в яку от-от мала вирушити ця п'ятірка на фото.

Востаннє Райдер Кортні плакав, коли отримав із Лондона, від Еліс, телеграму з жахливою звісткою: Вейт наклав головою в битві із зулусами десь на Богом забутому полі на півдні Африки, біля підніжжя пагорба, знаного як Ізандлвана — «місцина невеличкої руки». У нього залишилися вдова Ейда та двоє сиріт, Шон і Геррік, — на щастя, вони були вже майже дорослі й могли подбати про неї.

Зітхнувши, він прогнав від себе ці сумні думки та погукав Башита. Хоча надворі й досі не роззоріло, за день їм слід було багато чого встигнути, якщо вони хотіли відплисти до опівночі.

Проминувши склад слонової кістки, вони вдвох підійшли до воріт загорожі з тваринами. Старий Алі зустрів їх кашлем і бурчанням.

— О улюбленцю Аллаха, — привітав його Райдер, — нехай будуть плідними лона всіх твоїх юних дружин. І нехай їхня пристрасть розпалить твоє серце й розслабить коліна.

Той щосили старався не вишкіряться у відповідь на таку легковажність: кожна з трьох його дружин давно стала старою каргою. Смішок уже майже вирвався в нього, але він обернув його на кашель і сплюнув у куряву згусток жовтого слизу. Алі служив доглядачем при звіринці, і хоч, здавалося, ненавидів усенький рід людський, у поводженні з дикими тваринами являв чудеса. Він провів Райдера вздовж кліток із мавпами. У кожній було чистенько, а їжу й воду недавно міняли. Кортні простяг руку в ту, що з колобусом, і його улюбленець стрибнув йому на плече, оголивши зуби та показуючи ікла. Господар знайшов у кишені залишки перепічки від сніданку

й згодував їх тваринці, погладжуючи симпатичну чорно-білу шубку, доки тривав обхід. У решті кліток сиділи п'ять різних видів приматів, разом із павіанами анубісами та двійком дитинчат шимпанзе, що мали величезний попит у Європі й Азії та легко знайшли б покупців у Каїрі. Вони видерлися на Алі та обнімали його за шию, а наймолодше смоктало йому вухо, неначе материнський сосок. Старий забурчав і на них, але ніжним і лагідним тоном.

Крім мавп, у клітках було повно птахів: від шпаків яскравих металевих відтінків до орлів, здоровенних сов, довгоногих лелек і птахів-носорогів із дзьобами наче величезні жовті труби.

— У тебе ще виходить добувати їм їжу? — кивнув Райдер на птиць-м'ясоїдів, поприв'язуваних до своїх жердок за ногу. Алі ухильно щось буркнув, але за нього відказав Башит:

— Пацюки — це єдина живність, яка й досі процвітає в місті. Вуличні хлопці приносять їх нам по дві мідні монетки за штуку.

Доглядач люто зиркнув на нього: яке, мовляв, твоє діло до цієї таємної інформації?

У дальньому кінці загорожі були всі разом зачинені парнокопитні, крім африканських буйволів — занадто агресивних, щоб їх утримувати з іншими тваринами. Там жили ще дитинчата, які заледве перестали ссати вим'я: молоді особини податливіші за дорослих і краще переносять транспортування й неволю. Насамкінець Райдер припас двох рідкісних красунь антилоп, упійманих під час останньої експедиції, — з розкішним рудуватим хутром із різкими білими смугами, величезними вологими очима та вухами у формі сурми. Наразі теж дитинчата, дорослими ті ставали завбільшки як поні. На лобі в них виступали комлі — незабаром вони мали розвинутись у важкі гвинтоподібні роги. Хоч видублені шкури бонго вже було описано, але, наскільки міг судити Райдер, жодної живої особини на продаж у Європі поки не виставляли. За пару, здатну до розмноження, — як ця — можна було вимагати королівської плати. Він простягнув їм крихти від перепічки, і ті жадібно заслинили йому долоню.

Простуючи вперед, Алі та Райдер обговорювали, як би найкраще забезпечити безперебійне постачання кормів, щоб підопічні добре харчувались і не хворіли. У природі бонго общипують пагони, і їхній доглядач виявив, що ті їдять листя акації. Тож люди аль-Магтума

регулярно везли на верблюдах із пустелі хури свіжозрізаного гілля в обмін на пригорщу талерів Марії-Терези.

— Незабаром нам доведеться виловлювати ще один плавучий острів із водоростей, — похмуро попередив Алі. — Бо інакше решта тварин передохнуть від голоду.

Він насолоджувався, сповіщаючи тривожні новини. Коли плоти з болотних рослин і папірусу відривалися від килиму водоростей у протоках та на обмілинах Судду, течія несла їх за собою в Ніл. Деякі з цих острівців були такі розлогі й плавучі, що на них часто прибувала з драгви чимала звірина. Попри всі старання дервішських канонірів, Райдер зі своїм екіпажем спробував підчіплювати ці живі плоти тросами й підтягати до берега. А там бригади робітників рубали сплутану рослинність на менші пласти й швартували в каналі. Трава й осока залишалися зеленими, аж доки не йшли на їжу тваринам.

Райдерові заледве дістало дня, щоб завершити підготовку до відплиття з Хартума. Сонце було на вечірньому пружі, доки він і Башит нарешті вийшли зі складу та з валкою в'ючних верблюдів попрямували до старого причалу. Коли вони піднялися на борт, «Безстрашний ібіс» у Джока Мак-Крампа стояв під парами.

Кортні болісно відчував на собі ревнів очі містян, коли вони вантажили останні в'язки дров для топки на одну з барж. Доки ті закінчили, сонце вже дві години як сіло, але денна спека й досі тримала місто у своїх спітнілих обіймах, коли з-за горизонту на сході з'явився верхній ріжок місяця, до невпізнаваності змінюючи потворні будівлі у своєму блідому романтичному світлі.

Непомітна поміж решти нерясного водного транспорту крихітна фелюка встигла скористатися вечірнім бризом, щоб відчалити від омдурманського берега й прослизнути вниз по ріці. Під завісою темряви вона пройшла повз в'їстя старої гавані на відстані хіба трішечки більшій за її довжину. Стоячи на одній із банок, капітан вдивлявся туди. І побачив, як палають смолоскипи, а в променях місяця спромігся розгледіти незвичну активність, що кипіла довкруг пароплава *ференгі*, пришвартованого в її глибині. Чув лемент і крики багатьох голосів. Саме про це його й попереджали. Чужоземне судно збиралося залишити місто. Знов опустившись на сидіння за стерном, він тихо свиснув трьом матросам свого екіпажу — мовляв, вибирайте

шкоти втуту́, щоб я міг привести в крутий бейдевінд, — а відтак різко повернув румпель. Маленький човник під кутом стрілою перетнув течію, узявши курс назад на Омдурман, який лежав на західному березі. Діставшись прибережної тіні, капітан знову свиснув, але цього разу пронизливіше, і з темряви майже одразу долинуло:

— В ім'я Пророка й Божественного Магді говори!

А той знову підвівся й гукнув стражам на березі:

— Немає Бога, крім Аллаха, і Мухаммад — Пророк Його. Я маю звістку для халіфа Абдаллаха.

«Безстрашний ібіс» і досі стояв біля причалу в Старому місті. Райдер Кортні й Джок Мак-Крамп перевіряли гвинтівки Мартіні-Генрі в піраміді за капітанським містком, упевнюючись, що ті заряджені, а коробки запасних набоїв сорок п'ятого калібру лежать під рукою, якщо раптом після відходу від пристані їм трапиться наразитися на дервішські сили блокади.

Не встигли вони закінчити останні приготування, а сходнями вже піднялися перші з привілейованих пасажирів, яких Башит повів у каюти. Їх на «Ібісі» було всього чотири. Одна по праву належала капітану, але той, попри заперечення боцмана, вирішив поступитися нею на користь родини Бенбруків. Крихітний простір уміщував тільки дві койки — тож доведеться потіснитися, — але зате там був окремий гальюн, а ще на переповненому пароплаві панянки матимуть хоч якусь приватність. Планували, що одна з двійнючок спатиме з батьком, а друга — з Ребеккою. Решту кают надали консулам-іноземцям, а всі інші з ледь не чотирьохсот пасажирів мали розміститися просто на палубі чи втиснутися на якусь із трьох барж. Четверта була навантажена паливом для котла, щоб їм не доводилося приставати до берега й поповнювати запас дорогоцінної деревини.

Кортні поглянув на східний край неба. Усього за кілька днів мала настати повня, тож місячного світла якраз було вдосталь, щоб роздивитися фарватер нижче за течією — у напрямку тіснини Шаблука. На жаль, воно також підсвічувало мішені для дервішських канонірів, які щораз удосконалювали свою прицільність, адже щодня вправлялися в наведенні артилерії, захопленої під Ель-Обейдом, а їхні запаси снарядів здавалися невичерпними.

Перевівши погляд назад на причал, Райдер відчув укол роздратування. Майор аль-Фарок зі штабу генерала Гордона вишикував роту своїх солдатів для охорони пристані по периметру. Із примкнутими багнетами наготові вояки стежили, щоб юрба біженців, які не мали перепусток, не штурмувала пароплав і не прорвалася на борт. Доведене до відчаю населення міста було ладне вдатися до будь-яких засобів — скористатися з найменшого шансу на втечу з Хартума. Але збісило Кортні те, що аль-Фарок дозволив своїм людям запалити смолоскипи — так можна було роздивитися перепустки та обличчя пасажирів, які стояли біля входу в черзі на посадку. Сяйво факелів залило весь довколишній простір, відкривши пірс очам ворожих вартових на протилежному березі.

— Заради Господа, майоре, накажіть солдатам погасити світло! — гаркнув Райдер.

— Генерал Гордон суворо розпорядився: не пропускати на посадку нікого без попередньої перевірки документів.

— Ви демаскуєте перед магдистами наші приготування до відплиття, — гукнув на це Кортні.

— У мене наказ, капітане.

Доки вони сперечалися, натовп пасажирів і «безбілетників» усе прибував. Більшість тримали на руках немовлят або клунки з пожитками. Однак, коли їм не давали пройти, обстановка розпалювалась і безладдя зростало. Багато хто кричав, махаючи над головою посадковими талонами. Ті ж, хто перепусток не мав, стояли вперто й насуплено, вичікуючи слушного моменту.

— Пропустіть цих пасажирів, — крикнув Райдер.

— Не раніше, ніж перевірю, чи є для того підстави, — відрізав майор і відвернувся від нього, залишивши Кортні безсило казитися, стоячи біля поручнів на містку. Аль-Фарок був упертий, і сваритися з ним означало лише без кінця зволікати з посадкою. Тут він помітив високу постать Девіда, яка проштовхувалася крізь товкотнечу, а доньки тиснулися до батька зі спини. Райдер із полегшенням зауважив, що майор теж упізнав їх і махнув, щоб проходили крізь кордон його війська. Ті поспішили до сходнів, нав'ючені найціннішим із майна. Сеффрон тягнула свою коробочку з фарбами, а Ембер — полотняний мішечок, напханий улюбленими книжками. Підштовхувала двійнят до

трапа Назіра: консул пустив у хід увесь свій вплив, напивав на даровані посадою привілеї, але роздобув талон і для няньки.

— Добри вечір, Девіде, — привітав його Кортні, коли той піднявся на палубу. — Вас із родиною розмістять у моїй каюті.

— Ні-ні! Ну що ви, голубе, — не можемо ж ми вигнати вас із власного дому.

— Доки триватиме плавання, я буду весь час зайнятий на містку, — заспокоїв його капітан. — Добрий вечір, міс Бенбрук. Там тільки дві вузьенькі койки, тож вам, боюся, буде тіснувато — але це найкраще з усього, що є. А нянька нехай займе місце на якійсь із барж.

— Добрий вечір, містере Кортні. Назіра — з нами. Вона спатиме на одній койці з Ембер. Сеффрон тоді ляже з татом — а я на підлозі влаштуюся. Не маю сумніву, що всім нам буде дуже зручно, — безапеляційно заявила Ребекка.

Але перш ніж той устиг заперечити, з боку величезного натовпу (який варта втримувала біля входу на пристань, наче хистка дамба — води повені) долинули зловісне ремство та крики. І це дало Райдеру такий бажаний привід уникнути зайвої сутички з Ребеккою. Бо її темні очі й без того недобре поблискували, а підборіддя по-войовничому випиналося.

— Вибачте, Девіде. Прошу, влаштовуйтесь — а мені доведеться залишити вас. Моя присутність необхідна деінде.

І Кортні збіг по сходнях на причал. Діставшись до майора аль-Фарока, він побачив, що юрба за кордоном солдатів щомиті зростала, стаючи некерованою, і вже напирала на вістря багнетів. Останнім із членів дипкорпусу прибув мсьє ле Блан, що недоречно вирядився в крилатку — наче в оперу — і тірольський капелюх із пучком пір'я за стрічкою. За ним, зігнувшись під важким багажем, тяглася валка слуг. На плечах цієї процесії носіїв громадилися дві обкуті міддю дорожні скрині, кожна завбільшки як саркофаг фараона.

— Мсьє, із таким мотлохом на борт не можна, — сказав йому Райдер, коли вартові пропустили спізнілого.

Обмахуючись парою жовтих рукавичок, бельгієць обдав його бризками поту, що скрапував із підборіддя.

— Цей «мотлох», мсьє, як ви зволили висловитись, — увесь мій гардероб, замінити який буде нічим. І я не можу вирушити без нього.

Кортні одразу ж збагнув, що сперечатися з ним — марна справа. А тому, залишивши ле Блана стояти, заступив шлях першим же носіям, які, хитаючись під такою вагою, якраз пробиралися крізь кордон.

— Опускайте вантаж! — наказав він арабською. А ті, зупинившись, витріщилися на нього.

— Не слухайте його, — заверещав ле Блан і, кинувшись назад, заляскав їх по пиці рукавичкою. — Несіть, куди несли, *mes braves*⁹.

Вантажники знов рушили вперед, а Райдер зміряв поглядом араба-здоровила, що вочевидь був у артїлі за старшого, і, підступивши, зацідив тому в щелепу. Носій повалився, неначе підстрелений. Його товариші не втримали скриню, і та гепнула на кам'яні плити пірсу. Кришка відлетіла, і зсередини ринула невеличка лавина вбрання та косметики. Решта не стали чекати продовження, а кинули свою ношу й чкурнули подалі від гніву скаженого капітана-*ференгі*.

— Погляньте, що ви накоїли! — скрикнув ле Блан і, впавши навколїшки, заходився збирати оберемки своїх розкиданих по причалу речей, силкуючись запхати їх назад у скриню. А натовп за його спиною нутром відчув свій шанс. Натиск пожвавився, і вартові були змушені відступити на кілька кроків.

Схопивши дипломата за плече, Райдер ривком підвів його на ноги.

— Ходімо, бельгійський недоумку!

І спробував підволокти того до сходнів.

— Коли я — недоумок, то ви — англійський варвар! — завив ле Блан. Сягнувши рукою назад, він ухопився за масивну мідну ручку скрині. А Райдер, хоч і тягнучи щосили, ніяк не здужав розірвати його хват.

Тут із глибини натовпу в голову аль-Фарока полетів важкий камінь, але схибив повз ціль і потрапив ле Блану в обличчя. Той звереснув від болю, відпустив руків'я скрині та обіруч схопився за щоку.

— Мене поранено! Мене серйозно поранено!

З юрби в солдатів летіли все нові каменюки й, падаючи, відскакували від бруківки. Одна потрапила в сержанта-єгиптянина, і той, ухопившись за поранену голову, зронив зброю та припав на коліно. А його люди позадували, озираючись через плече в пошуках шляхів для відходу. Юрба завилала, наче згряя гончаків, і посилила натиск. А хтось підібрав «трофейну» гвинтівку й прицілювався в майора аль-Фарока. Пролунав постріл, і куля подряпала тому скроню.

Оглушений офіцер повалився додолу. Кордон подався: рядові кинулися назад, затоптуючи його простягнене тіло, — із варти вони вмиль перетворилися на біженців. Райдер підняв ле Блана та побіг із ним до трапа, а той брикався, виривався й верещав, наче дитина в істеричі.

Зваливши бельгійця на палубі, капітан помчав на місток.

— Віддати швартови! — гукнув він команді, а на борт уже дерлася перша хвиля порушників і половина єгипетських «охоронців»-аскарі. Пароплав був уже такий запруджений, що матросів відтіснили з їхніх місць хтозна-куди й ті ніяк не могли пропхатися до причальних кінців. А пірсом неслися все нові «безбілетники», заскакуючи на борт і видираючись на баржі. Ті, хто вже навантажився, старалися зіштовхнути їх, і палубу вкрив хаос із виру тіл.

Із капітанської каюти з'явилася голівка Сеффрон, якій кортіло поглянути, що це там за гармидер. Райдер схопив її і здав — фізично — на руки старшій сестрі, а відтак заштовхнув обох усередину. «Сидіть і не висовуйтеся», — крикнув він і ляснув дверима. А відтак вихопив із кронштейна біля вйстя східного трапа пожежну сокиру. Із темряви надбігали нові орди панікерів, і їм не було кінця-краю.

Кортні відчув, як від нерівномірного розподілу ваги дибиться палуба.

— Джоку! — відчайдушно гукнув він. — Ці падлюки нас перевернуть. Треба відходити від пірсу.

Вони з механіком проклали собі шлях крізь товкотнечу й спромоглися перерубати швартові кодоли, але «Ібіс» устиг небезпечно накренитись.

Коли Райдер знов добувся на місток і відкрив дросельну заслінку, то відчув, як упираються перевантажені баржі. Озирнувшись, він побачив, що борт найближчої з них визирає з води менше ніж на два фути. І вивернув стерно в бік виходу з гавані.

«Ібіс» приводив у рух двигун Каупера — потужна трициліндрова машина. Її сучасна конструкція містила проміжний резервуар пари для подвійного розширення, що давало змогу підтримувати в котлі значно вищий тиск, ніж на старіших моделях. Пароплав потребував аж такої потужності, щоб перетягати валку вщент завантажених барж через бистрини порогів. Тож тепер силою тяги Каупера він набирав швидкість, і ніс кожної з барж розтинав білу, пінисту хвилю — а далі,

із прискоренням, вода стала перехлюпувати через форштевні на палубу. Пасажири здійняли розпачливий лемент: їх починало затоплювати, а судна дедалі нижче осідали у воду. Райдер, зменшивши оберти, спромігся вивести свій караван крізь гирло гавані на відкритий простір ріки, де було більше простору для маневру, — але зростало коливання поверхні лише погіршило ситуацію, наростивши носові хвилі.

Кортні був змушений стишити хід до найменшого — «Ібіс» заледве слухався керма. Течія підхопила судно й розвернула поперек річища, тож буксирні перліні переплуталися й баржі пішли на таран. Перша з важких посудин врізалася в корму пароплава, який аж задвигтів від сили зіткнення.

— Перерубайте канати! — звиснув ле Блан, і його голос був до того пронизаний жахом, що цей зойк прорвався крізь гамір. — Перерубайте канати! Нехай залишаються! Це все через них!

Клубок суден, і досі зв'язаних перлінями, продрейфував повз останні міські будівлі, а відтак вплив на широке плесо злитих Нілів. Райдер розумів, що доведеться заякоритися й дати собі час на «штивку» барж, щоб ті слухняніше пішли за буксиром. А ще подумував, чи не повернути назад і не висадити на берег «зайців». Бо в нинішньому стані в тіснині Шаблука їм і затонути недовго. А якщо й удасться проскочити, його законні пасажери не витримають тисняви, коли вони пропливатимуть через пустелю Мати Каміння й стоятиме страшенна спека. Кортні наказав дістати з рундука найважчий якір, доки їх не віднесло далі й вони ще під прикриттям артилерії генерала Гордона. Аж раптом зачувся застережний викрик Башита:

— До нас швидко наближаються катери! Дервішські катери з того берега!

Райдер підбіг до нього й побачив флотилію з дюжин невеличких вітрильників, фелюк, нугарів і зменшених дау, які стрімко й безшумно виринали з темряви — звідти, де лежав Омдурман. Він кинувся назад на місток. На комінгзі було встановлено прожектор у десять тисяч свічок, і Кортні спрямував його потужний білий промінь на плавзасоби, які наближалися. Й одразу ж побачив, що ті напхом напхані до зубів озброєними ансарами. Не інакше, ворог знав про заплановану втечу, тож чатував на «Безстрашний ібіс» у засідці. Зближуючись із пароплавом і плутаниною барж, дервіші верескливо

підносили свою жахливу хвалу небесам й розмахували абордажними палашами. Їхні довгі клинки поблискували на світлі, і пасажери на баржах залементували в паніці.

— Екіпажу до поручнів! — гукнув Райдер матросам. — Приготуватися відбити абордаж!

Його люди добре зрозуміли цю команду, бо регулярно вправлялися в її виконанні: Верхній Ніл кишів небезпеками, а племена, що жили на його берегах і в болотах, славилися кровожерністю й дикістю. Готуючись дати відсіч ворогові, вони протискувалися до своїх місць біля борту, але пасажери скупчилися плече до плеча, тож пропхатися крізь них було майже неможливо. Колихнувшись під натиском ззаду, маса тіл подалася вперед — і люди, найближчі до поручнів, полетіли у воду. Вони кричали, брѳохаючись на поверхні, доки течія не відносила їх або не тягнула на дно. За борт упала й молодиця з прив'язаним за спиною немовлям, але хоч як відчайдушно вона старалася вигребти, утримуючи голівку малюка над водою, а їх усе ж засмоктало під гвинт пароплава.

Рятувати потопальників не було сенсу й пробувати. Та й часу заякоритися теж не лишалося: човни дервішів наближалися на очах. Підпливши до барж і зчепившись гаками, ансари силкувалися видертися на борт, але не мали куди поставити ногу на заюрблених палубах. Тож, стараючись розчистити місце, рубали й кололи палашами пасажирів, які дико вищали. Посудини шалено гойдалися. У ріку плюхалися все нові тіла.

Наступна хвиля дервішських катерів підходила вже до «Ібіса» — із правого борту. Райдер не смів відкрити дросельну заслінку двигуна, побоюючись затопити передню баржу. Бо, якби таке сталося, та, як могутнє грузило на линві, могла б потягти за собою і їх. Втекти від ворога не випадало — тож доводилося відбиватися.

До цього часу Джок Мак-Крамп і Башит устигли роздати гвинтівки з піраміди. А ті з єгиптян, хто піднявся на борт із карабінами Ремінгтона — їхнім штатним озброєнням, — теж стояли тепер біля поручнів пліч-о-пліч із його екіпажем. Райдер спрямував прожектор на човни, що наближалися. У його сліпучому промені кровожерні обличчя ансарів палали жагою битви й фанатичною вірою. Вони здавалися такими ж нелюдськими, як-от у полчища демонів, що рине з пекельної брами.

— Цілься! — скомандував Кортні, і стрільці навели свої дула. — Залпо-о-ом... вогонь!

Град важеньких порцій свинцю зрешетив напхом напханих у фелюки арабів, і Райдер побачив, як один із дервішів навznak повалився у воду — палаш, крутнувшись, випав із його руки, а знесені пів черепа бризнули яскравою імлою з крові та мізків, що багряно заискрилася в світлі прожектора. Наразившись на кулі такого калібру, випущені ледь не впритул, за борт полетіло ще чимало нападників.

— Заряджай! — гаркнув Райдер. Затвори тихо дзенькнули металом і викинули стріляні гільзи. А стрільці дослали в патронники свіжі набойі й, пересмикнувши руків'я стебел, замкнули канали стволів. — Залпом... вогонь!

Не встигли ансари в човниках оговтатися від першого залпу, як у них врїзався другий, — а вони сахнулися від нього.

І в цю мить Райдер почув, як, перекриваючи виття та крики решти пасажирів, Девідів голос гукнув: «Ззаду, містєре Кортні!» Забравшись на дах каюти, консул балансував там, тримаючи наставлену зброю на рівні грудей. А поруч нього Райдер побачив Ребекку. Стискаючи в обох руках по татовому револьверу Вемблі, вона по-діловому давала їм раду. Позад них стояли двійнята — кожна із зарядженим дробовиком наготові, ладнаючись простягти його батькові. Личка в обох були бліді, як смерть, але повні рішучості. Височіючи над нуртівним безладдям палуби, цей маленький сімейний загін — Бенбруки — був украй героїчним видовищем. І капітан ураз відчув приплив гордості за них.

Стволом свого дробовика Девід указував за лівий поручень, і Кортні побачив іще одну хвилю дервішських катерів, що наближалися з протилежного боку. Він знав, що не може наказати стрільцям перебиратися через заюрблену палубу, доки нападники не видерлися на борт, бо, якщо вчинить так, залишить правий бік без прикриття. Та перше ніж він устиг знайти вірне рішення й віддати супутнє йому розпорядження, консул узяв справу у свої руки — здійняв дробовик Перді й послав по заряду в команду першого катера — направо й наліво. Хмара розпорошеного шроту на гуску, випущена з такої відстані, виявилася ефективнішою, ніж куля «Боксєра-Гєнрі». Масштаби спустошення приголомшили дервішів. Четверо чи п'ятеро повалилися на дно фелюки, звиваючись у калюжах власної крові, а інших вишпурнуло через борт і несло течією, доки ті не тонули.

Сеффрон сунула батькові в руку свіжу рушницю, а Ембер перезарядила спорожнену. Ребекка ж садила з обох револьверів у найближчий із човнів. Віддача від кожного пострілу підкидала високо над головою її п'ястки з важкими «Вемблі», але ефект виходив воістину вбивчий. Девід знову жахнувся дуплетом — так, що звуки злилися воедино в гуркотливий «бабах». Коли сум'яття свинцевих шротин і револьверних зарядів розлетілося над фелюками, а там побачили, що той високий білий на даху каюти здійснює зброю й цілиться втретє, два капітани, вивернувши румпелі, змінили курс, не бажаючи наражатися на такий шквальний вогонь.

— Знай наших! — засміявся Райдер. — І браво, прекрасні панянки!

Дервішські катери дали спокій такій підступній і небезпечній здобичі та взялися до перевантажених, беззахисних барж. Тепер, коли вся маса нападників зосередила на них свою увагу, доля барж здавалася вирішеною. Ансари прорубували собі шлях на палубу, а пасажирів — наче сардини від баракуди — кидалися до поручнів по інший бік незграбної посудини. Під їхньою сукупною вагою та зачерпнула води, і ріка хлинула на борт, затоплюючи судно. Баржа, наповнившись, перекинулася. Якусь мить її обросле водоростями днище тицало кілем у місяць, а відтак вона пірнула під воду й зникла з очей.

І враз спрацювала наче гігантський плавучий якір, немилосердно здививши «Безстрашного ібіса», мовби осадженого скакуна, що аж припав на задні ноги. Її буксирний перлінь було сплетено з трьох звичайних линв, і той вийшов неабияк надійним — надто міцним, щоб луснути й вивільнити затонулу баржу. Корму пароплава нестримно потягнуло донизу, і на ют потоком ринула вода.

Кинувши свою гвинтівку одному з кочегарів, Райдер схопив у того важку пожежну сокиру. А відтак зіскочив на підтоплену палубу й плечем проклав собі шлях на корму. Вода, що каскадом переливалася через транець, уже сягала йому до колін. Невдовзі, затопивши машинне відділення, вона мала загасити в топці вогонь. Зібравшись із духом, він нахилився над перлінем, пропущеним крізь клюз у кормовій обшивці. Завтовшки як литка в товстуна, наразі той був натягнутий до твердості металевого виливанця, а його звиті справа наліво стренги не виказували й натяку на гнучкість чи еластичність.

Високо занісши над головою сокиру, Райдер щосили рубнув — і так перетяв із дюжину стренг, які з тріском полопали. Він знову замахнувся з-за спини й уклав у наступний удар усю силу. Подалися ще з десятків тросів-жил. Той продовжив махати сокирою, покректуючи від натуги за кожним ударом. Під шаленою тягою затонулої баржі й лютим натиском «Ібісового» гвинта решта стренг перліня розпустилися й луснули. Кортні відскочив назад саме вчасно: обірваний кінець стьобнув по ньому, наче стрибнула велетенська змія. Якби перлінь навідліг дістав по Райдеру, то міг перебити обидві ноги, але той пройшов у кількох дюймах від нього.

Капітан відчув, як судно, звільнившись від тягаря, знов усуває диферент і, стаючи на рівний кіль, викренюється. Воно, здавалося, струшувало з палуб воду, неначе спаніель, що вибирається на берег із підстреленою качкою в зубах. А відтак його лопаті вгризлися в ріку, й «Ібіс» рвонув уперед. Сеффрон струснуло з даху каюти, де вона й досі стояла. Дівчинка відчайдушно замахала руками, і Ребекка спробувала підхопити сестру, але та вислизнула з її пальців і з пронизливим криком повалилася навзніч, додолу. Впади вона на металеву палубу — і їй могло розчеребити потилицю, але Райдер відкинув сокиру і, підпірнувши під неї, упіймав на льоту, на мить притиснувши до грудей.

— Пташка з тебе, Сеффі, нікудишня.

Він широко всміхнувся їй і з дівчинкою в оберемку помчав на місток. Хоча вона горнулася до нього, той безцеремонно жбурнув її на руки Назірі, а сам, навіть не озирнувшись, стрибонув за стерно й на повну відкрив обидві дросельні заслінки. З випускних вікон циліндрів заструменіла пара, і «Безстрашний ібіс», рвонувши вперед та радіючи свободі від буксирного перліня, стрімко розвивав свою найбільшу швидкість у дванадцять вузлів. Описавши круту дугу, капітан через лівий борт розвернув його на 180°, і судно стрілою полетіло в протилежному напрямкові, до сплутаного скупчення барж і фелюк.

— Що ви робитимете? — запитав Девід, ставши поруч Райдера з дробовиком за плечем. — Рятуватимете тих, хто тоне?

— Ні, — похмуро відказав той. — Число плавців я маю намір збільшувати, а не зменшувати. — (Носову частину «Ібіса» було укріплено подвійним шаром півдюймових металевих пластин — щоб не боявся ударів об каміння, проходячи пороги.) — Я йду на таран, —

попередив він консула. — Скажіть дівчатам, що в момент удару нас добряче трусоне, тож їм треба триматися якнайміцніше.

Дервішських човнів кишіло, наче стерв'ятників довкола слонячої туші. Райдер помітив, що дехто з ансарів розплутував буксирні линви між баржами, а відтак травив кінці на дау. Вони, вочевидь, мали намір перетягти їх по одній до західного берега, на обмілини, і вже там неквапливо довершити різанину й грабунок. Решта ж і досі рубали зіщулені тіла на заюрблених палубах або, перехиляючись через борти, кололи тих, хто борсавсь у воді й верещав, благаючи про пощаду. У світлі суднового прожектора було видно, що кров загиблих і близьких до цього надала нільським водам відтінку шовковичного соку, а через борти барж збігала струмками.

— Кровожерні свині, — прошепотіла Ребекка, а відтак докинула вже Назірі: — Проведи Сеффрон та Ембер у каюту. Їм не слід на таке дивитися. — Але й сама розуміла, що це порожні слова. Нянька й близько не мала тієї фізичної сили, необхідної, щоб забрати двійнят із містка. У відблисках прожекторного променя було помітно, як їхні оченята широко розплющилися від збудження й жаху.

Перевернута баржа дрейфувала догори дном, але швидко тонула. Зненацька її корма здибилася до місяця, а відтак вона сковзнула під воду й зникла з очей. Райдер стернував до групи з трьох чималих фелюк, що вп'ялися абордажними гаками в борт найближчої посудини, яка трималася на плаву. Ансари так захопилися своєю кривавою працею, що, здавалося, не помічали, як на них несеться «Ібіс». В останню мить один із капітанів дау підняв очі й усвідомив загрозу. Він застережно крикнув, і кілька душ тих, що видерлися на палубу, саме спускалися назад у катер, коли пароплав протаранив його.

Кортні скерував своє судно так спритно, що його сталевий ніс стрімко й підряд прорвався через дерев'яні корпуси, і обшивка скреготала, розлітаючись на друзки зі звуком гарматних вибухів, ну а човни переверталися й пірнали в скривавлені води. Хоча побіжно «Ібіс» зачепив і борт самої баржі, удар вийшов ковзний і ту, крутнувши, тільки відшпурнуло.

З містка Райдер дивився в нажахані обличчя вцілілих біженців і чув їхні жалісні благання про порятунок. Йому довелося згнітити серце, бо вибір, що стояв перед ним, був простий: пожертвувати всіма чи врятувати бодай декого. Тож він залишив їх напризволяще

й, розвернувши «Ібіса», досі на повному ході прицілювся в наступну групу дервішських катерів, що безпорадно борсалися біля іншої баржі, наразі не розігнавшись достатньо, щоб слухатися керма.

Тепер ансари вповні усвідомили небезпеку. Пароплав стрімголов насувався, і яскравий прожектор у лобі того циклопа засліплював. Деякі стрибали за борт, але мало хто з них умів плавати, а щити з палашами швидко тягли їх під воду. «Ібіс» на повному ході протаранив першу фелюку, яку розніс на друзки, й майже без затримки помчав далі. На черзі було одне з найбільших дервішських дау — завдовжки майже таке, як сам пароплав. Сталевий ніс глибоко врізався в нього, але корпус проламати не зміг. Від рикошету «Ібіс» дав диферент, і дехто з тих, що стояли на палубі, полетіли за борт разом із командою дау.

Кортні ввімкнув задній хід і, відповзаючи від смертельно пораненого дау, обмацував його прожекторним променем. Більшість дервішських катерів відкликали свої абордажні команди, полишивши недобиту здобич перед лицем лютої атаки «Ібіса». Вони піднімали вітрила й брали зворотний курс — на протилежний, західний берег. А три вцілілі баржі, які більше не складали каравану — ансарам-бо вдалося порозв'язувати линви, — врозбрід, кожна сама по собі, дрейфували до західного берега, гнані через широкий закрут ріки течією. У потужному світлі Райдер спромігся розгледіти дервішські орди, які ладналися зустріти їх і довершити побоїще. Тож розвернув пароплав у надії, що зможе наздогнати хоч би одну з них і, вчасно виловивши кінець, відбуксирувати її від ворожих позицій.

Прожогом кинувшись туди, Райдер помітив, що посудину, завантажену паливом — і важчу за решту, — плином зносило повільніше. А решта дві були цілком у владі течії та виблискували червоним у світлі прожектора — із купами вбитих і поранених на палубі та кров'ю, що пофарбувала борти. Вони от-от досягнуть мілководдя, де «Ібісу» до них не дотягтися.

Кортні знав кожен косу й кожен вигин на ріці так само близько, як чоловік — тіло коханої дружини. Примружившись, він розраховував кути й відносні швидкості. І тут із завмиранням серця усвідомив, що врятувати всіх йому ніяк не встигнути. «Ібіс» на повних парах і досі нісся вниз за течією, але його капітан розумів, що це безнадійно. Бачив, як спершу одна, а тоді друга баржі різко спинилися й стали,

сівши на міліну. А дервіші, що чекали на березі, кинулися в ріку й побрели по поясу в воді завершувати розпочате. Змушений дати задній хід, Райдер безсило, жалісливо й нажахано дивився, як ансари видерлися на палубу, де знову взялися за свою криваву справу. Марно скеровував він вогонь стрільців у себе на борту на орди ворогів, які лише підступали до суден: до них було далеко й кулі мало що давали.

А відтак капітан зауважив, що баржа з паливом і досі вільно дрейфує. Тож, якщо діяти швидко, може, ще вдасться перехопити її, доки й вона не сіла на міліну. Відкривши заслінку дроселя, він кинувся їй навперейми. Позаяк життєво необхідно було повернути собі той запас дров для котлів. З ним у них буде шанс дістатися першого з порогів без необхідності приставати до берега для додаткової заготівлі деревини. Райдер гукнув Джокові Мак-Крампу, щоб підготував новий перлінь, і, підвівши «Ібіса» до борту баржі, затримався поруч, доки механік із кількома помічниками перестрибнули на неї, щоб закріпити там буксирний кінець.

— Джоку, не барися! — кричав Кортні. — Ми от-от зашкребемо по дну.

А сам тривожно поглядав на омдурманський берег. Тепер вони підпливли до нього на відстань пістолетного пострілу, і не встиг Райдер подумати про це, як помітив спалахи з дул — то дервішські стрільці відкрили по них із берега вогонь. Куля, вдаривши у поручні містка, відрикошетила так близько біля вуха Девіда, що той інстинктивно пригнувся, а відтак, зі збентеженим виглядом випроставшись, суворо сказав до Ребекки:

— Негайно забори двійнят із палуби й подбай, щоб вони залишалися у каюті, доки я тобі не скажу.

Донька знала, що, коли батько говорить таким тоном, сперечатися з ним — зась. А тому, зграбаставши сестричок, погнала їх пріч, удаючись до найлютіших голосу та міміки. Назіру ж квапити не довелося: вона поспішно прошмигнула вниз, у каюту, — і то навіть попереду них.

Райдер повів прожектором уздовж берега, сподіваючись налякати ансарських снайперів чи хоч би підсвітити їх — так, щоб уже його стрільці могли вести прицільніший вогонь у відповідь. Хоча робота із заміни буксирного троса кипіла, але, здавалося, сплила вже ціла

вічність, а вони й досі швидко дрейфували до обмілин і ворожої засідки. Але нарешті Джок гукнув:

— Вибирай х́одом!

Відчувши приплив полегшення, Райдер відвів дросельну заслінку й, давши передній хід, м'яко смикнув баржу за собою — і та зрештою пішла, наче слухняний пес на повідку. Він саме взявся відтягати її на середину плин, як раптом повітря сповнив гул: щось просвистіло — ледь не над самою головою — і то так близько, що зірвало з нього капелюха. Одразу ж по тому зачувся звук, який неможливо сплутати, — гуркіт гармати, з якої випустили шестифунтовий набій, що долинув із західного берега вслід за снарядом.

— А, це вони підвезли гармату, — буденним тоном зауважив Девід. — Дивно лише, що в них пішло на це аж стільки часу.

Кортні миттю вимкнув прожектор.

— Раніше їм не було як стріляти — боялися поцілити в своїх, — відказав він. Але останні слова потонули у витті чергового заряду, що саме пролетів у вишині. — Мазії! — А між тим його права рука все втоплювала важіль дроселя, виціджуючи з пароплава всю швидкість до останньої краплі. Адже гальмівна дія важкої баржі обрізала їхню швидкість щонайменше на три вузли.

— Вони досить близько, щоб стріляти прямим наведенням, — сказав Бенбрук, — тож мали б демонструвати кращу точність.

— За нею справа не стане — чого-чого, а цього я певен.

І Райдер звів очі на місяць, сподіваючись побачити, як на нього набігає хоч примара хмаринки. Але небо ясніло зорями, а підповня заливала світлом нільську широчінь, неначе сцену. Тож для канонірів «Ібіс» проступав на тлі сріблястих вод мовби гранітний стрімчак.

Наступний снаряд упав так близько, що місток обдало душем із річкової води, а в тих, хто на ньому стояв, аж сорочки поприлипали до спини. Відтак уздовж берега позаду них завидніли нові спалахи пострілів: артилеристи дервішів підвозили й знімали з передків гармату за гарматою, готуючись узяти «Ібіс» під обстріл.

— Доведеться нам, Джоку, визнати їх переважне право й перетяти буксирний кінець, — гукнув Райдер механікові.

— Єсть, капітане. Я й сам чекав, що ви таке накажете. — І Джок, прихопивши сокиру, вирушив на корму.

Уздовж берега провезли на рисях іще одну кінну гармату, аж доки та не опинилася трішки попереду переобтяженого пароплава. Хоча ні Райдер, ні Девід про це й не підозрювали, командував її обслугою той самий ансар, якого Бенбрук охрестив «Бедламським бедуїном».

Зі спини виносного коня цугу він віддав різкий наказ, і його підлеглі, розвернувши лафет, викотили гармату на позицію — так, щоб жерло дивилося за ріку, — та зняли з передка. Другий і третій номери, замковий і зарядник, втопили в м'який прибережний ґрунт важку металеву платформу й завели хобот станка — сошник — на місце, у гніздо. Обслуга метушилася, а командир гармати, ошалівши від збудження, без угаву верещав їй команди: за всю свою недовгу кар'єру артилериста йому ще ніколи не траплялася така чудова мішень, як корабель *френгі*, що лежав тепер мов на долоні, — той-бо простягся перед ним ледь не на повну довжину. Силует судна чітко виділявся на тлі мерехтливих нільських вод. До нього було так близько, що вухо вловлювало нажахані голоси пасажирів, здійснені в молитві чи благанні про пощаду, і владні розпорядження капітана, що їх він віддавав мовою невірних, якої канонір не розумів.

Правилом він скорегував іще на кілька градусів кут горизонтального наведення — щоб довгий ствол гармати дивився точно на пароплав, — а відтак закрутив ручку вертикального наведення, доки не впіймав у проріз механічного прицілу свою ціль.

— Несіть в ім'я Аллаха чим стріляти! — заволав він до зарядника з піднощиком. А ті, похитуючись, підволокли ящика з набоями й позбивали затискні скоби, які утримували кришку на місці. Усередині лежали в дерев'яних гніздах чотири лискучі снаряди, які зловісно поблискували. Командир обслуги, канонір-самоук, іще не збагнув таємничого принципу дії сповільнювачів. Тож, скориставшись ключем-шестигранником, який теліпався в нього на шийі, невміло й поспіхом повиставляв висадники на максимальне сповільнення, гадаючи, що це надасть снарядам якнайбільшої вбійчої сили. «Ібіс» був усього за триста ярдів від берега. Але той налаштував детонатори так, неначе за цілих дві тисячі.

— В ім'я Аллаха починаймо! — наказав командир.

— Бісміллях! — І другий номер, замковий, картинним рухом відчинив у крупівської гармати затвор казенника.

— Бісміллях! — протягнув зарядник і глибоко просунув у камору довгастих снаряд, доки той зручно не розташувався між нарізами. А другий номер ляснув затвором, замкнувши канал ствола.

— Господь — великий і могутній! — сказав «Бедламський бедуїн» і прижмурився за прорізом цілика, перевіряючи точність наведення. Відвівши прави́лом ствол іще на чотири градуси вліво — так, щоб упіймати на мушку нижній кінець пароплавної труби, — він відскочив і схопив спусковий шнур. — Аллах акбар!

— Немає Бога, крім Аллаха! — хором відказали номери.

— І Мухаммад із Магді — Пророки Його! — Командир смикнув за спусковий шнур, і крупівська гармата, відкотившись, грюкнула об платформу. Обслугу оглушив гуркіт пострілу й осліпили спалах і дим, що вирвалися з жерла.

Снаряд просвистів над рікою по майже настільній траєкторії, поціливши в «Безстрашний ібіс» на два фути вище від ватерлінії й ледь не точно в мідель — трішечки ближче до корми. Із легкістю стилета, що проштрикує людську плоть, він скісно пробив йому корпус, але, завдячуючи максимальному сповільненню, не розірвався.

Пролети він на три дюйми вище чи нижче, і пошкодження були б мінімальними — нічого такого, чого Джок Мак-Крамп зі своїм газозварювальним агрегатом не міг би полагодити за кілька годин. Але не судилося. Бо вдало випущений снаряд розпанахав центральний паропровід котла. І струмінь пари, яку розігріли до температури вдвічі вищої за точку кипіння води, під тиском у майже три сотні фунтів на квадратний дюйм із пронизливим свистом вирвався з проламаної труби. Ним і обдало найближчого кочегара, який саме нагнувся, щоб підкинути в'язку дров у відчинену топку. Через гарячноту на ньому були лише тюрбан і пов'язка на стегнах. Тож із голого тіла пластами позлазили обварені шкіра та плоть, умить оголивши кості під сподом. Його агонія була така жахлива, що бідолаха не міг видати ні звуку. Роззявивши в німому крику рота, кочегар у корчах повалився додолу, де застиг скульптурним зображенням безмірної муки.

Кінець безкоштовного уривку. Щоби читати далі, придбайте, будь ласка, повну версію книги.

На жаль, цей розділ недоступний у безкоштовному уривку.

На жаль, цей розділ недоступний у безкоштовному уривку.

На жаль, цей розділ недоступний у безкоштовному уривку.

На жаль, цей розділ недоступний у безкоштовному уривку.

На жаль, цей розділ недоступний у безкоштовному уривку.

На жаль, цей розділ недоступний у безкоштовному уривку.

На жаль, цей розділ недоступний у безкоштовному уривку.

На жаль, цей розділ недоступний у безкоштовному уривку.

На жаль, цей розділ недоступний у безкоштовному уривку.

На жаль, цей розділ недоступний у безкоштовному уривку.

На жаль, цей розділ недоступний у безкоштовному уривку.

На жаль, цей розділ недоступний у безкоштовному уривку.